

Сарсухан.....	2 - 4
Боби. 1. Чанбаҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва марҳилаҳои таърихии инкишофи институтҳои муфлисшавӣ.....	5 -25
1.1. Мафҳум, моҳият ва намудҳои муфлисшавии корхона ва тартиботи эълони нодории он.....	5 - 11
1.2. Марҳилаҳои таърихии инкишофи институтҳои муфлисшавӣ.....	11-13
1.3. Механизм ва сабабҳои пайдошавии муфлисшавии корхонаҳо.....	13 - 25
Боби. 2.Ташҳиси муфлисшавии корхонаҳо.....	26 - 37
2.1. Усулҳои ташҳиси эҳтимолияти муфлисшавӣ.....	26 - 27
2.2. Қилабгири аз муфлисшавӣ.....	27 - 31
2.3. Назорати нишонаҳои муфлисшавӣ.....	31 - 32
2.4. Маросимҳои раванди муфлисшавӣ ва шароити истифодабарии он.....	32 -36
2.5. Роҳҳои беҳдошти молиявии корхонаҳо.....	36 -37

Боби.3. Баҳисобгири дар корхонаҳои муфлисшаванда.....	38 -
52	
3.1. Баҳисобгири дар давраи мушоҳида.....	38 -
43	
3.2. Баҳисобгирии дар давраи солимсозии молиявӣ.....	43-
52	
Хулоса.....	53 -57
Адабиёт.....	58

Сарсухан

Қисми чудонашавандаи иқтисодӣ бозори ин донишкадаи муфлисшавии аст. Вай ҳамчун механизми муҳими ҳавасманди самараноки корҳо дар низоми фаъолияти соҳибкорӣ буда, дар як вақт кафолати манфиятҳои иқтисодии қарздорон, инчунин давлат ҳамчун танзимкунандаи умуми бозор мебошад.

Масъалаи муфлисшавӣ (имконнопазири) – яке аз масъалаи калидии барои иқтисодиёти ҳамаи мамлакатҳо аст. Иқтисодиёти Тоҷикистон имрӯз на дар ҳолати хуби иқтисодӣ қарор дорад. Чунин ҳолатҳои начандон хуб, монанди бухрони имконнопазири пардохтҳо, бухрони таркиби, норасои сармоя, гуногуни мувозинати қисми даромаду хароҷотҳои буҷети давлат, мухолифоти байни қонунҳо ва дигар санатҳо меъёри ва ғайра ба мушоҳида мерасад. Чунин самтҳои дар назди корхонаҳои рӯ ба бухрони иқтисодӣ ва муфлисшавӣ оварда, мушкилотҳои муайянеро ба вуҷуд овард.

Ташкилѐбии донишкадаи нодории (ғайриқобилияти амал буда) дар Ҷумҳурии Тоҷикистон баъди даҳсолаҳо, баробари пайдо шудани Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муфлисшавӣ» аз декабри соли 2003, №46 қабул гардида ҳисобида мешавад. Аз ин марҳила сар карда онро давраи ислоҳоти қонунгузори оид ба ғайриқобилиамали (муфлисшавӣ) ҳисобида дар амалия ҳамаи ҳалатҳои асосии қонунгузорӣ, ҳамчун критерия танзимкунандаи аломатҳои бухрони муфлисшавӣ (қобилияти фаъолият надошта) ва тартиби дида баромадани ҳуччатҳо оид ба муфлисшавӣ, ҳаминтавр асосҳои пешбурд ва тартиби гузаронидани ҳаряк тартибу ҳолати муфлисшавӣ доништа мешавад.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муфлисшавӣ», ки 25 июли соли 2003 аз тарафи маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олӣ қабул шуда ва 8 декабри соли 2003, №46 аз тарафи Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон ба имзо расонида шудааст. Бояд қайд кард, ки муҳимият ва аҳамияти амалияи тадқиқоти ин мавзу ба сабабҳои зерин алоқаманд аст:

1) дар шароити иқтисоди бозори, дар ҳолати рақобати ҷидди субъектҳои хоҷагидорӣ, ҳуди мафҳуми қобилияти фаъолиятнадоштан ва муфлисшавӣ ҳамавақт ҷой дошта метавонд;

2) дар иқтисодиёти давраи ҳозираи Тоҷикистон масъалаҳои калиди инҳо ба ҳисоб меравад: бухрони пардохт карда натавонистани қарзҳои корхонаҳо, бештари корхонаҳо бояд пештар аз муфлисшавӣ худ эълон намуда, воситаҳои гирифта шуда ба манфияти самараноки истеҳсолот аз нав тақсим карда шавад, то ин ки бешубҳа ба солимгардонии бозори ҷумҳурият мусоидат намояд;

3) Бо масъалаи муфлисшавии ташкилот ҳуқуқшиносон қариб ҳаррӯз рӯ ба рӯ мебошанд, аммо дар адабиёти илми на ҳамаи паҳлуҳои муфлисшави пурра ҳалли ҳудро ёфтааст ва ғайра.

Читавре таҳлили адабиёти илми аз рӯи мавзу кори хатм нишон медиҳад бо масъалаҳои муфлисшавӣ мутахассисони зиёде машғул шудааст. Дар байни онҳо олимони шинохта, ҳуқуқшиносони маъруф Г.Ф. Шершеневич, В.Д. Витрянский, С.Э. Жилинский, М. Телюкина, Е.П. Жарковская, Б.Е. Бродский,

Г.К. Таль, В.В. Григорьев, А.И. Гончаров, В.С. Белых ва дигарон номбар кардан мумкин аст.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо масъалаи муфлисшавӣ ва баъзе масъалаҳои назарияви он олимони шинохта И. Асроров., К. Рашидов., Н. Каюмов., Х. Умаров., С. Комилов., М. Низомова., А.С. Пиров, А. Рауфӣ ва дигарон машғул шудаанд. Дар баробари ин ҳоло як қатор масъалаҳои дигар ин проблема тадқиқот карда, нашудааст ва бояд омӯхта шавад.

Объекти тадқиқот донишкадаи нодории, муфлисшавӣ ва таҳлили он мебошад.

Предмети тадқиқот – хусусияти нодории (муфлисшавӣ) дар корхонаҳо мебошад.

Мақсади тадқиқот - дар асоси таҳлили манбаҳои адабиёти илми аз рӯи мавзӯи қори хатмқуни омӯзиши ҳолатҳои асоси, моҳият, сабабҳои пайдошавӣ нодорои корхонаҳо (муфлисшавӣ), тартиби муфлисшавӣ, мушоҳидаҳо, роҳҳои солимгардони ҳолати молиявӣ, истеҳсолоти рақобатпазири, таҳияи таклифи пешниҳодҳо оид ба масъалаҳои муҳим ҳуқуқи ва иқтисодӣ истеҳсолоти рақобатнок мебошад.

Вазифаҳои тадқиқоти аз инҳо иборат аст.

- **омӯзиши мафҳум, моҳият ва намудҳои муфлисшавии корхона ва тартиботи эълони нодории он;**
- **тадқиқоти марҳилаҳои таърихӣ инкишофи институтҳои муфлисшавӣ;**
- **таҳлил ва омӯзиши механизм ва сабабҳои пайдошавии муфлисшавии корхонаҳо;**
- **омӯзиши усулҳои таҳлили эҳтимолияти муфлисшавӣ;**
- **ҷусту ҷӯ намудани роҳҳои ҷилабгирӣ аз муфлисшавӣ;**
- **омӯзиши маросимҳои раванди муфлисшавӣ ва шароити истифодабарии он;**

- Муайян намудани роҳҳои беҳдошти молиявии корхонаҳо.

Услубҳои тадқиқот. Барои ноил гардидан ба мақсади тадқиқоти масъалаҳои дар қори хатм гузашта шуда усулҳои гуногуни зерин истифода карда шудааст: умуми илми (усулҳои системаи тафаккур, дониш) ва қисман илми (усулҳои ҳуқуқи, усулҳои муқоисавӣ), таҳлилӣ, мантиқӣ, таърихӣ ва математикӣ.

Қори хатмкуни аз сарсухан, се боб, хулоса ва рӯихати адабиёти истифода шуда иборат аст.

Боби. 1. Чанбаҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва марҳилаҳои таърихии инкишофи институтҳои муфлисшавӣ

1.1. Мафҳум, маҳият ва намудҳои муфлисшавӣ қорхона ва тартиботи эълони нодории он.

Ҳусусияти хоси қорхонае, ки мақсади ба даст овардани ғоидаро дорад, аз ҷустуҷӯи доимии мавқеи худ дар дунёи босуръат тағйирёбанда тақозову дархостҳои масрафқунандагон, ҷиҳати қонун сохтани ин талабот, иборат мебошад.

Ҳангоме ки воқиди истехсоли, иқтисодӣ маблағгузорӣ мекунад, вай ба таъбири дигар дар инкишофи қору касби гуногун бо умедде, ки аз он ғоида мегирад, пешпардохт менамояд. Аммо маълум аст, ки натиҷаи умедворӣ мумкин аст гуногун бошад яъне, ё мусбат ва ё манфӣ. Ба ибораи дигар, мумкин

аст чунин ҳолатҳое рӯи диҳанд, ки дар мавриди онҳо воҳидҳои иқтисодӣ
фоидаи зиёд ё андак ба даст оварданд ва ё ҳеч фоида нагиранд, яъне дучори
муфлисӣ шаванд. Муфлисшавӣ падидае мебошад, ки дар худ моҳияти
муносибатҳои бозоргонӣ ниҳон аст, ки ҳамеша бо номуайянии натиҷаҳои
ниҳони фаъолияти соҳибкорӣ тавъаманд, яъне хатари эҳтимолии ҳисорат низ
доим мавҷуд аст. Хисоратҳо метавонанд дар ҳар кадоме аз марҳилаҳои
бозтавлид, аз харид ва таъмини ашёи хом, мавод, сохтаҳои такмилкунанда сар
карда то истехсол ва фурӯши маҳсули тайёр, зухур намоянд. Боиси гирифтори
хисорат шудан низ сабабҳои мухталиф метавонанд бошанд: қудрати
пардохтро надоштани масрафкунанда, ба иҷро нарасидани уҳдадорихои дар
қарордодҳо пешбинишудаи ирсолдорандагони ашёи хом ва мавод, таъхири
тўлони пардохти ҳисобҳо барои маҳсули ирсолшуда, тавлиди маҳсулоти
бесифат бо сабабҳои гуногун, бесалоҳиятии ашхоси идоракунанда ва ғайра
ваҳоказо.

Ин хисоратҳо мўчиби коҳиши фоидаоварии сармоя ва падидаи омадани
мушкилот ҳангоми ҷуброни харочотҳои нақдина мешаванд, ки ба сабаби
камбудии маблағ дар рафти фаъолияти корхона анҷом дода мешаванд.

Камбудии торафт мураккабтар мешавад, агар қарздиҳандагон қарз
доданро таҷдид накунанд. Дар ин маврид корхона на танҳо пардохти фоиз,
балки маблағи қарзи асосиро низ бояд анҷом диҳад. Дар шароите, ки
маблағҳои нақдӣ мавҷуд нестанд, мушкилоти нақдинагӣ, яъне зарурати
фурӯши дороиҳо арзи вучуд мекунад.

Ин ҳолати корхонаро дар назария ва амалия ҳолати «адами қудрати
пардохти техникӣ» меноманд. Дар ҳамин марҳила мумкин аст, ки қарздодагон
ба додгоҳ ҷиҳати муфлис эътироф намудани корхона муроҷиат кунанд.

Тибқи қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муфлисшавии
корхонаҳо» муфлисшавӣ чунин маъно дорад, ки қарздор қобилияти сари вақт
ва пурра қонеъ гардондани талаботи қарздиҳандагонро надошта, аз уҳдаи
иҷрои уҳдадорихояш дар назди бучет намебарояд.

Нишонаи асосии муфлисшавӣ қатъ гардидани пардохтҳои чорӣ мебошад, яъне корхона иҷрои уҳдадорихоро дар назди қарздиҳандагон дар давоми се моҳ аз таърихи фарорасии мӯҳлати ба иҷро расонидани онҳо, таъмин намекунад, ё баръало маълум аст, ки ба адои уҳдадорихояш қодир нест.

Бо гузаштани мӯҳлати симоҳаи мазкур, қарздиҳандагони корхонаи қарздор ҳуқуқ пайдо мекунанд, ки ба додгоҳи ҳокимият дар хусуси муфлис эътироф кардани корхона бо ариза муроҷиат намоянд.

Ба додгоҳи худ қарздор ҳам мумкин аст муроҷиат кунад (барои вай ҳеҷ мӯҳлат муқаррар карда намешавад, зеро дар бораи он, ки қодир аст ё нест талабҳои қарздиҳандагонро қонеъ созад, қаблан огоҳӣ дорад).

Додгоҳи ҳокимият дар мавриди мавҷуд будани нишонаҳои зерин корхонаро муфлис эътироф мекунад: афзун будани уҳдадорихои қарздор бар дороиҳояш (инро тарозномаи корхона тасдиқ карда метавонад) ё таркиби ғайриқаноатманди тарознома; дараҷаи бозоргирии дороиҳои қарздор, ки имконияти сари вақт иҷро намудани уҳдадорихоро дар назди қарздиҳандагон таъмин намесозад, ба ибораи дигар, арзиши умумии дороиҳо бо маблағи умумии уҳдадорихо баробар нест, қодир набудани корхона ба қонеъ соختани талаби қарздодагон бинобар мавҷуд набудани маблағҳо.

Иқтисоди бозоргонӣ, ки дар давоми даҳсолаву садсолаҳои зиёд асоси инкишофи кишварҳои ғарбӣ мебошад, низоми муайяни назорат, ташхис ва то ҳадди имкон ҳимояти корхонаҳоро аз шикасти кулӣ ё ба ибораи дигар, низоми муфлисшавӣ ва ҳифзи корхонаҳоро таҳия намуда ва ба вучуд овардааст (ниг. ба расми 1).

расми 1. Низоми муфлисшавии корхона

Ҳамагонї будани ин низом имкон медиҳад, ки аз он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон низ бо дар назар гирифтани сиёсати иқтисодии миллї, ҳангоми таҳия намудани василаҳои муҳофизати корхонаҳо ва ҷилвагирї кардани онҳо аз муфлисшавї, истифода бурда шавад.

Дар иртиботи ин, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон 10 марти соли 1992 Қонун «Дар бораи муфлисшавии корхонаҳо» қабул шуд, ки масъалаҳои марбут ба муфлисшавї ва идораи онро ба танзим меоварад.

1. Муфлисшавї (шикасти молиявї) – ин тасдиқи ҳуҷати беқобилиятии корхона, ки ўҳдадорҳои (корҳои) худро пардохт ва ба ғаёлияти асосии ҷории худ аз сабаби набудани маблағ маблағгузорї карда наметавонад.

2. Аломати асосии муфлисшавї ин беқобилиятии корхона, ки иҷрои талаботи кредиторҳоро дар мўҳлати 3 моҳ аз рўзи саршавии муҳлати пардохт таъмин карда натавоништан мебошад. Ҳангоми гузаштани ин мўҳлат кредитор ҳуқуқ пайдо мекунад барои муроҷиат ба суди арбитражии (рақамї) оиди эътирофи муфлисшавии корхонаи қарздор.

3. Муфлисшавии субъекти хоҷагидорї мумкин аст:

- «бадбахтї», бо айби худ не, балки дар натиҷаи ҳолатҳои ғайричашмдошт (офати табиӣ, ҳолатҳои ҷангї, нооромии сиёсї, бўҳрон, пастравии истеҳсолот, муфлисшавии қарздорҳо ва дигар омилҳои берунї);

- «бардурўғ» (боғараз) дар натиҷаи дидаву доништа пинҳон кардани амволи худї бо мақсади халос шудан аз пардохти қарзҳо;

- «беэҳтиётї» дар натиҷаи корҳои бесамар, амалї кардани амалиётҳои хавфнок.

4. Дар ҳолати яқум давлат вазифадор аст, ки ба корхона барои аз бўҳрон баромадан ёрї расонад.

5. Муфлисшавии бадқасдона сазовори ҷазои ҷиноӣ мебошад. Маъмулгаштатарин муфлисшавї ин намуди сеюм мебошад.

6. Муфлисшавии «беаҳмиятӣ» чун қоида оҳиста-оҳиста сар мешавад. Барои он, ки он саривақт огоҳонида ва пешгирӣ карда шавад, доимо таҳлили молиявии корхонаро гузаронидан лозим аст, то ин, ки нуқтаҳои «касали» - ҳолро дарёфт карда барои беҳдошти молиявии корхона чораҳои мушаххас андешида шавад.

7. Заминаҳои муфлисшавӣ гуногунанд – ин натиҷаи боҳамтаъсирии омилҳои сершумори характерӣ ҳам дохилӣ ва ҳам берунӣ дошта мебошад.

Дар давраҳои пеш аз революционӣ як чанд намудҳои муфлисшавиро чудо мекунанд:

1. Муфлисшавии бебарор (бадбахтона) ё беаҳтиётона - бо айби корхона (шахси воқеӣ) ба вучуд наомадаст.

2. Муфлисшавии бадқасдона ё бадҳоҳона - бо айби корхона (шахси воқеӣ, соҳибмулк) ба амал омадааст.

3. Муфлисшавии талафқорона ё муфлисшавии оддӣ - дар натиҷаи сиёсати молиявии камсамар, ғайримақсаднок истифодабарии даромад ба амал меояд.

4. Муфлисшавии боғаразона ё вазнин – дар натиҷаи пӯшонидани қарзҳои худ барои ба даст овардани муҳлати (дарози) пардохт, бахшидани қарз, гирифтани манфиат (ягон фоида) ба вучуд меояд.

Муфлисшавӣ - ин қатъ намудани ғайриқарорӣ хочагидори бо надоштани имкониятҳои молиявии барқароркунии қобилияти пардохтпазири дар асоси тартиби қонунгузориҳои амалкунанда муайян карда мешаванд, мебошад.

Дар таҷрибаи иқтисодӣ чунин намудҳои муфлисшавиро чудо менамоянд:

1. **Муфлисшавии ҳақиқӣ** - корхона, ки тавсифкунандаи имконияти барқарор намудани қобилияти пардохтпазири надоштани корхона бо талафи ҳақиқӣ сармояи хусусӣ ва қарзи асос ёфтааст. Сатҳи баланди талафоти сармоя, маблағи қалони нақдӣ қарзҳои кредиторӣ, имконият муътадил баро ғайриқарорӣ хочагидориро гузаронидан намедиханд.

Маросимҳои гузаронидашаванда ин истехсолоти озмуни (барҳамдиҳии корхона) ё азнавташкилкуни аст.

2. Муфлисшавии (шарти) якҷақта - ҳамон ҳолати қобилияти пардохтнопазирии корхона, ки бо дарозкунии муҳлати қарзҳои кредитори, инчунин маблағи қалони қарзҳои дебитори, маблағи активҳои корхона аз ҳаҷми қарзҳои зиёд будан, тавсиф меёбад.

3. Муфлисшавии барқасдона - роҳбарият ва мулкдорони корхона барқасдона ҳолати пардохтнопазириро бо расонидан ба он зиёни (зарари) иқтисодӣ ба манфиати худ ва шахси сеюм тавсиф мекунанд.

4. Муфлисшавии сохта – ин эълони ҳолати бардуруғи корхона оиди қобилияти пардохтнопазирии худ бо мақсади дарозкунии муҳлати пардохт аз рӯи ўҳдадорихои молиявӣ, аз тарафи қарздорон гирифтани тахфиф (оиди қарзҳо), ё ин ки ба ҷои қарзҳо додани маҳсулоти тайёре, ки дар бозор талабот надорад мебошад.

5. Институти муфлисшавӣ - институти комплексии ҳуқуқи, ки дар худ меъёри граждони, ҷинояти, маъмурӣ, молиявӣ, меҳнатӣ ва дигар соҳаҳои ҳуқуқи дохил менамояд. Институти муфлисшавӣ барои ҳавасмандии самаранокии кори сохтори соҳибдорӣ, дар як вақт қарзҳои манфиати иқтисодии кредиторон, инчунин давлатро ҳамчун идоракунандаи бозор, хизмат менамояд.

6. Мақсади институти ҳуқуқӣ - дар андозаи муайян қонеҷкунии талаботи меъёрии қарздорони корхонаи муфлисоти ва озодкунии охири аз қарзҳои зиёд бо пешниҳоди имконияти аз сари нав бо фаъолияти тижоратӣ машғул шудан, мебошад.

7. Институти муфлисшавӣ – ҷузъи асосии механизми иқтисодӣ бозори мебошад. Таъиноти вай ин ҳимояи ҷараёнҳои иҷтимоӣ – иқтисодӣ аз оқибатҳои фаъолияти камсамар ё бевидеонаи иштирокчиёни вай ва иҷро накардани ўҳдадорихои ба зимаашон гирифта иборат мебошад. Вазифаи институти муфлисшавӣ расонидани ёрӣ ҳангоми барҳамхурии корхонаи муфлисшуда, бо ихтиёрӣ худ ё маҷбурӣ ҳангоме, ки ҷораҳо оиди огоҳкунии

муфлисшавӣ, чорабиниҳои пеш аз суди, ё мушоҳида ё идоракунии беруни сатҳи лозимии пардохтпазирии корхонаро таъмин кард натавонист.

Институти муфлисшавӣ ду масъаларо ҳал менамояд:

- Яқум, қарздорро, ки талаботи қарздохонро қонеъ карда наметавонад аз қарздохон ҳимоя менамояд;
- Дуюм, манфиати ҳар як қарздохро аз ҳаракати ғайриқонунии қарздор ва дигар қарздохон ҳимоя менамояд, ҳамзамон мавҷудияти амволро ва тақсимооти дурусти онҳоро байни қарздохон таъмин менамояд.

Дар замони ҳозира вазифаи институти муфлисшавӣ дар мамлакатҳои мутараққикардаи корхона ин нигоҳдории дар ҳолати муътадили қори, инчунин нигоҳдории моликияти он бо роҳи тағирдиҳии системаи идоракунии корхона, дарозкуни ва қутоҳкунии муҳлати пардохт. Муфлисшавӣ ҳамчун чузъи механизми хочагидорӣ тарафҳои мусбӣ ва манфӣ дорад.

Қиҳатҳои мусбӣ инҳоянд:

- ✓ Барҳамдиҳии корхонаи қарздор ва баргардонидани қарзи кредиторон бо роҳи иҷро намудани ўҳдадориҳои аз тарафи суд муайян намуда;
- ✓ Ташкили бизнеси нав;
- ✓ Иваз намудани ҳайати роҳбарият, ки вазифаашонро дуруст иҷро намекарданд, ивази роҳбарияти иҷроқунанда бо роҳбарияти касбӣ;
- ✓ Додани бизнеси корхона аз давлат ба шахсони воқеъӣ ва баракс;
- ✓ Барқароркунии сатҳи устувории молияви.

Қиҳатҳои манфӣ инҳоянд:

- ✓ Пайдоиши муфлисшавии нав;
- ✓ Бадшавии сатҳи иҷтимоии зиндагии қарздорони корхона;
- ✓ Камшавии ҷои қорӣ, дар натиҷа пастшавии сатҳи қобилияти пардохтпазирии аҳоли,
- ✓ Тангшавии бозори истеъмолӣ;
- ✓ Имконияти пайдо шудани муфлисшавии ҷиноӣ бо тағирдиҳии шакли моликият (собственности) ба ғорат бурдани амвол аз он ҷумла

ташкilotҳои хиссаи калони моликияти давлати ва муниципали дошта алоқаманд мебошанд.

1.2. Марҳилаҳои таърихии инкишофи институтҳои муфлисшавӣ

Ислоҳоти иқтисодӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар сатҳи чуқури (беҳади) ҳамаи соҳаҳои фаолияти сар шуда, давом меёбанд. Инкишофи камплекси ҳодиса ва чараҳои бухронӣ, ки бисёр корхонаҳо ба ҳолати номусоиди молиявӣ – иқтисодӣ мегузорад. Ин ҳамчун ҳолати ноустувории сиёсӣ ва иқтисодӣ, номуттасили ҳангоми чори намудани ислоҳоти бозоргонӣ, номусоиди ҳангоми сармоягузорӣ, набудани фармоиш барои истехсоли маҳсулот, нокифоягии барномаи дастгирии соҳибкорӣ, сиёсати камсамари андоз, идоракунии нодурусти соҳибкорӣ таъсири манфӣ расондааст. Ҳамаи ин ба инкишофи муфлисшавӣ сабаб мешавад. Лекин ислоҳоти иқтисодӣ бе механизми муайяне, ки чараҳои истехсолотро танзим мекунад, фуруш, истеъмоли мол ва хизматҳо вуҷуд дошта наметавонад, номумкин аст.

Чараҳои объективии ислоҳоти иқтисодӣ, ки ба рақобат асос ёфтааст гузориши сармояро ба соҳаи даромаднок, азнавтақсимкунии моликияти хусусиро аз субъектҳои хоҷагидорӣ камсамар ва самранок ба шумор меравад.

Муфлисшавӣ марҳилаҳои зеринро дорад:

Марҳилаи ниҳонӣ, ки дар мавриди он (ба хусус агар ҳисоббарии махсуси идоракунии танзим дода нашуда бошад), коҳиши ниҳонии «нархи корхона» ба вукӯъ меояд.

Ҷоидаи мунтазирӣ то пардохти андозҳо, ҷоидаи вомбаргҳо ва ҳаққи саҳмияҳо; арзиши мутавассити уҳдадорихои ширкат (дарсади мутаносиби ки ҷоидаи ҳаққи саҳмияҳоеро нишон медиҳад, ки пардохташон тибқи шароите, ки дар бозор барои вомбаргҳо ва сармояи саҳмомӣ муқаррар шудааст, зарур аст); «нархи корхона» маънии коҳиш ёфтани ҷоидаоварии онро дорад (ки ин аз ҳисобот возеҳан ошкор мегардад), ё афзоиши арзиши мутавассити уҳдадорихо, ки корхона маҷбур хоҳад шуд дар ояндаи наздик ба уҳда гирад (ин ҳол мумкин

аст ба таври ноаён сурат гирад, агар хадамоти молиявӣ вазъиятро дар бозори саҳоми ва вомбаргҳои ширкатҳои шабеҳ ва қарзҳои бонкӣ, зери мувофиқат қарор надиханд).

Мувофиқи мақсад аст, ки «нархи корхона» барои давраи ояндаи наздик ва дур ҳисоб карда шавад.

Марҳилаи дуум – бесуботи молиявӣ, яъне ба вучуд омадани душворихои марбут ва нақдинагӣ мебошад, ки аз нишонаҳои аввалини муфлисшавӣ аст.

Дар ин марҳила ҳаёти роҳбарон аксар ба чораҳои «ороишӣ» рӯ оварда масалан, ба саҳомдорон пардохтани ҳаққи самияҳои зиёдро идома медиҳанд ва бо ин кор маблағи сармояҳои ба вомбаргҳо гирифтаре тавассути ба фурӯш расонидани қисме аз доройҳо ба манзури рафъ намудани шубҳаи саҳомдорон ва бонкҳо афзоиш медиҳанд.

Марҳилаи сеюм - муфлисшавии баръало ва аз назари ҳуқуқӣ аёну ошкоро, яъне корхона сари вақт наметавонад пардохти қарзҳояшро таъмин созад.

1.3.Механизм ва сабабҳои пайдошавӣ муфлисшавии корхонаҳо

Вазъи бухрони дар натиҷаи набудани донишҳои нави илмӣ, набудани инкишофи прогрессии илмӣ-техникӣ, дигаргуни дар муҳити табиат, идоракунии камсамар дар корхона, истифодабарии ҳаёти кормандони бо сифати пасти таҳасуси пайдо шуданаш мумкин аст.

Оқибатҳои ҳодисаҳои бухронӣ аз инҳо иборат аст: баромадан аз вазъи бухронӣ; сустшавии бухрон, бухрони дурудароз давомёбанда ё пайдоиши бухрони нав.

Ташкили дурусти идоракунии корхона таъсири бухронро суст мекунад ва азнавкунии қобилияти ҳаётии корхонаро бо мақсади нигоҳдории мавҷудият бо роҳи иваз намудани соҳибмулкони ё аз навташкилкунии он ба роҳ монда мешавад. Дар шароити дигар бухрон ба пурра баҳрамхурии корхона, ивази соҳибмулк ё азнавкунии чараёни амалкунии корхона оварда мерасонад.

Пайдоиши вазъи бухронӣ ё бухрон дар иқтисодӣ бозори шартӣ асоси мебошад. Ин ҳодиса қобилияти муайян намудани на танҳо сарҳади инкишофи иқтисодиётро, балки дар оянда ба инкишофёбии вай ёри мерасонад.

1. Вазъи бухронии корхонаҳои алоҳида дар шароити бозорӣ – ин ҳодисаи муқарари мебошад. Аз ҳисоби ин корхонаҳои суғ (камқувват) фаъолияти худро қатъ намуда, корхонаҳои устувор бошад инкишоф меёбад.

Омили асосии солимсозии иқтисодиёт ин муфлисшавӣ мебошад. Сабабҳои муфлисшавии корхонаҳо дар давраи банақшагирии иқтисодиёт ба вучуд омадааст. Дар шароити маблағгузорию марказонидашуда корхонаҳои бузург ташкил ёфтанд, лекин фаъолияти қоришон якхел буд бетағир мемонданд. Ҳар як корхона бо вазифаҳои истеҳсолии худ махсус гардонидашуда буданд. Дар натиҷа корхонаҳои бузурги монополи ба вучуд омаданд, ки бисёри онҳо қобилияти рақобат надоштанд ва сабаби он ба бозор ворид шудани маҳсулоти содироти, буд.

Гузоштани воситаҳои гардон дар фаъолияти корхона баробар набуд, дар як корхона воситаҳо бар зиёд буданд, дар дигар корхонаҳо барои фаъолияти хоҷагири ба роҳ мондан нокифоягӣ мекард. Бисёр заводҳо ҳамчун истеҳсолоти унверсали (гуногун) барои истеҳсоли маҳсулоти яктогӣ ва маснуоти шумораи кам сохта шуда буданд. Дар шароити бозоргони ин корхонаҳо қобилияти рақобатпазириашро гумкарда пардохтнопазир ҳисоб мешуданд.

Ташакулёбии иқтисодиёти бозори объективона пайдоиш ва инкишофи механизмҳои, ки чараёни истеҳсолотро танзим менамояд, фурӯш ва истеъмоли маҳсулот ва хизматҳо асоснок менамояд. Расидан ба инфраструктураи беҳтарини истеҳсоли, ки бо талабот ва қобилияти пардохтпазирии субъекти фаъолияти иқтисодӣ мувофиқат намуда, бо талаботҳои бозори миллӣ ва дар айни замон ҳолатҳои тамоюли бозорӣ татбиқ карда мешавад. Нобаробарии рушди иқтисодиёт бо вазъи бухрони тавсиф ёфта ва бартарафкунии он бо ёрии механизми муфлисшавӣ мумкин аст.

Муфлисшавӣ – шакли ниҳои вазъи бухрони буда, ки корхона қобилияти пардохти қарзҳои худро надорад ва қобилияти пардохтпазирии худро аз

ҳисоби сарчашмаҳои худӣ надорад. Муфлисшавӣ – ин натиҷаи рӯшди ҳолати бухронии корхона ва инструменти аз навтақсимкунии сармоя мебошад.

Моҳияти муфлисшавӣ аз тарафи бисёр мутахассисон гуфта шудаанд. Аз ҷама аниқтараш аз тарафи Бреславцева Н.А. оварда шудааст:

Муфлисшавӣ – ин шакли ҳозиразамони ҳалли муноқишаҳои байни қарздохон ва қарздорон, ки дар ҳадди муайян манфиати ду тарафро ба назар мегирад. Ҳамчунин баъди ба анҷомрасии маросимҳои муфлисшавӣ шахси қарздор, чунончӣ баъд аз охираҷии маросимҳои муфлисшавӣ қарздорон аз ӯҳдадорихои бо бизнеси барҳамхурда вобаста, озод карда мешаванд ва боз имконияти бо соҳибкорӣ машғул шуданро дорад, қарздох бошад як қисми воситаҳои сарф шудаи худро мегирад. Бисёр корхонаҳо ва шахсони ҳуқуқи бо муносибатҳои бешумори қарзию – пули вомехуранд дохил мешаванд.

Дар бисёр ҳолатҳо дараҷаи ӯҳдадорихо аз ҳадди муайян гузашта ва ҳолати пардохтнопазири ба миён меояд. Шахсони ҳуқуқи ва воқеӣ муфлисшуда эълон карда мешаванд.

Муфлисшавии субъекти хочагидорӣ-ҳодисаи паҳншуда дар иқтисоди бозорӣ мебошад. Вай ҳамчун ҳолати номуътадили субъект дар системаи муносибатҳои иқтисодӣ дида баромада шуда, ки пардохтнопазирии субъектро аз руи ӯҳдадорихояш тавсиф мекунад.

Муфлисшавӣ, аз руи ақидаи Кукукина И. – ин ҳолати молиявии корхона, ки аз рӯи дар меъёри муайяншуда ӯҳдадорихои қарзиашро иҷро намуда ва мустақилона қобилияти пардохтнопазирии худро барқарор намояд. Агар дар корхона ҳолати баръакс бошад, пас пардохтнопазирии бебозгашт ҷой дорад.

Иқтисоди бозоргонӣ меъёрҳои худро дар фаъолияти корхонаҳо дохил намуд. Истеҳсоли маҳсулот, хизматрасониҳо вобаста ба тақлифот ва талаботи аҳоли ба роҳ монда мешаванд. Бо шарофати муносибатҳои бозори муборизаи рақобатнок барои ҷой дар бозор сар шуд, ки дар натиҷа сифат ва тақлифоти моли тағйир ёфт.

Дар фарқият нисбати байни иқтисоди бозорӣ, ки дар он корхонаҳо ташкил ёфта ва ҷои худ ҳамчун маҳсулоти пешниҳоди соҳибкорӣ аз гирифтани фоида аз бозорҳои навташкил ҳавасманданд, иқтисодиёти корхонаҳои соғиалистӣ дар асоси нақшаҳо ва ҳисобкуниҳои ягонаи марказонидашуда, тарифҳои пасти қувваи барқ ва нақлиёт ташкил ёфта буданд. Корхонаҳои бузург вале ғайри чандрии ташкил меёфтанд. Ҳар як корхона бо вазифаҳои истеҳсолии худ махсус гардонидани шуда рақобат қариб, ки вуҷуд надошт. Дар натиҷа корхонаҳои бузург, камтағирёбанда (камчандир), бо сатҳи баланди қувваи барқгунҷоиш ва бо дараҷаи баланди вобастаги аз соҳаи нақлиёт ташкил ёфтанд. Корхонаҳои рақиб барои мо корхонаҳои хориҷӣ бо маҳсулоти олисифат ҳисоб мешуданд.

Дар натиҷа як ҳел корхонаҳо бо гузоштани воситаҳои бисёр муътадил инкишоф меёфтанд, дигарҳо бошанд суғуст инкишоф меёфтанд. Бо роҳи марказонидан аз ҳисоб баровардани қарзҳо, гузаронидани ҳисоббаробаркуниҳо ва пул ҷудокуниҳо аз тарафи давлат масъалаи напардохтани қарзҳо ҳалли худро меёфтанд. Дар шароити муносибати бозоргони сохтори ташкилҳои корхона ба пурраги дигар шуд. Ҳар як корхона мустақилона оиди ўҳдадорихи қарзӣ ва мустақилона масъалаи пардохтанро ҳал менамояд. Сабабҳо, тавлидкунандаи муфлисшавии корхонаро, аломат ва тавсифи моҳияти ин ҳодиса аз шакли характери бозорӣ он шаҳодат медиҳад.

Яке аз сабаби қобилияти пардохнадоштани ин баҳои нодурусти роҳбарияти корхона ин суръат ва роҳҳои тараққиёти он мебошад. Мавҷуд набудани фаъолияти стратегии корхона, ки ба натиҷаи кутоҳмуддат нигаронида шуда, дар сатҳи лозими надонистани вазъи бозор, мотиватсияи суғуст меҳнатқашон, сатҳи пасти таҳасусмандии кормандон, мавҷуд набудани идоракунии тараққиёти ҳозиразамони идоракунии харочот, сатҳи пасти масъулияти роҳбарияти корхона дар назди таъсискунандагон барои оқибатҳои қарорҳои қабул шуда ба пайдоиши масъалаҳои молиявӣ оварда мерасонад.

**Сабабҳои умумии қобилияти напардохтии субъекти ЧСК «Равғани
точик» инҳоянд:**

- Ҳолатҳое, ки ба пастшавии сатҳи даромад ё пешгузари афзоиши ўхдадорихо;
- Пастшавии талабот ба маҳсулот, бо сабаби пастшавии қобилияти пардохтии талаботи истеъмолкунандагон, сифати қонеънакунанда ё нархи баланд;
- Напардохтани истеъмокунандагон, ки бо қобилияти пардохт надоштани шарикон вобаста аст;
- Маҳдудиятҳо оиди даромадан ба бозори фурӯш аз ҳисоби маънкуниҳо, квотикунонӣ, маҳдудияти гумрукӣ ва гайраҳо.
- Нарасидани воситаҳои худӣ ва маблағгузори накардани ташкилотҳои қарзӣ;
- Сатҳи пасти активҳои гардон ва мушкилиҳо бо сифати селай пулӣ;
- Набудани низоми самараноки бучетикунони ва банақшагирии старегӣ;
- Шароитҳои саҳти рақобатноки ва хатогӣ ҳангоми ташкилҳои нарҳои маҳсулот.

Муфлисшавии корхонаҳо бо омилҳои новобаста ва вобаста пайдо мешаванд.

Ба сабаҳои новобаста аз рӯи ақидаи И.Н. Драчёна, инҳо дохил мешаванд:

1. Сабабҳои иқтисодӣ: вазъи бухронии мамлакат, сустшавии умумии истеҳсолот, беқурбшавӣ, ноустувории низоми молиявӣ, баландшавии нарҳо барои захираҳо, тағирёбии вазъӣ бозор, қобилияти пардохт надоштан ва муфлисшавии шарикон. Яке аз сабабҳои муфлисшавии субъектҳои хоҷагӣ ин сиёсати фискалии давлати мебошад. Сатҳи баланди андозбанди аст барои корхона зурнорас (вазнин) шуданаш мумкин аст.

2. Сабабҳои сиёсӣ: ноустувории сиёсии чамъият, сиёсати иқтисодии берунаи давлат, канда шудани алоқаҳои иқтисодӣ, тағирёбии шароити

содиротӣ – воридотӣ, аз дастдиҳии бозори фурӯш, номуккамалии қонунгузориҳо дар соҳаи ҳуқуқи хочагӣ, фаъолияти соҳибкорӣ ва дигар зоҳиршавиҳои вазифаи танзимкунандаи давлат, дигаршавии тартиботи сиёсӣ.

3. Сабаҳои Зиёдшавии рақобати байналхалқӣ бо сабаби тараққиёти прогрессии илми-техники, кушиши васеъкунии ҳиссаи бозор ва азхудкунии маҳсулотҳои нав.

4. Сабаҳои демографӣ: шумора, ҳайати аҳоли, сатҳи некуаҳолии халқ, маданияти чамъият, муайянкунандаи дарача ва сохти талаботҳо, қобилияти пардохтии талаботи аҳоли барои ин ё дигар намуди мол ва хизмат.

Ба сабабҳои вобаста ба фаъолияти ҳуди корхона дар ҶСК»Равғани тоҷик» инҳо дохил мешаванд:

- Набудани системаи самараноки идоракунӣ;
- Набудани стратегияи молиявии аниқи тараққиёти корхона;
- Камчинии сармояи гардишии ҳуди ҳамчун натиҷаи фаъолияти камсамари истехсолӣ-тиҷоратӣ ё сиёсати камсамари маблағгузорӣ;
- Сатҳи пасти техникаи истифодашаванда, технологияи истифодашаванда ва ташкили истехсолот;
- Пастшавии самаранокии истифодабарии захираҳои истехсолии корхона, иқтидори истехсолии он, ҳамчун оқибати сатҳи баланди арзиши аслии маҳсулот, зарар – камкунии (проедание) сармояи худӣ;
- Ташкилёбии бақияи зиёд аз меъёри сохтумони нотаом, имстехсолти нотаом, захираҳои истехсоли, маҳсулоти тайёр, ки бо ин сабабҳо чамъшавии мол, сустшавии гардиши сармоя ва камчини ба вучуд меояд. .Ин корхонаро қарздор намуда сабаби муфлисшавии корхона мешавад;
- Сатҳи пасти мизочон, ки қарзашонро дертар ё умуман бо сабаби муфлисшавӣ пардохт намекунанд, ки ин корхонаро қарздор менамояд. Бо ҳамин муфлисшавии занчири пайдо мешавад.
- Набудани фурӯш аз сабаби сатҳи пасти ташкили фаъолияти маркетингӣ аз рӯи омӯзиши бозори фурӯши маҳсулот, ташаккулёбии сандуқи

фармоишҳо, баландшавии сифат ва рақобатнокии маҳсулот, ташкилдихии сиёсати нархи;

- Чалбкунии воситаҳои қарзӣ дар гардиши корхона бо шароитҳои номувофиқ, ки ба пастшавии даромаднокии фаъолияти хочагидорӣ ва қобилияти худ молиякунонӣ бурда мерасонад;

- Васеъкунии тез ва назоратнашавандаи фаъолияти хочагӣ, ки дар натиҷа захираҳо нисбати ҳаҷми фурӯш афзоиш меёбанд.

Аз ин ҷо талабот ба чалбкунии воситаҳои қарзии кутоҳмуддат пайдо мешавад, ки активҳои ҷорӣ софро меафзоянд (сармояи худи гардиши). Дар натиҷа дар зери назорати бонк ва дигар кредиторон мемонанд ва ба корхона муфлисшавӣ таҳдид мекунад.

Ҳамин тариқ сабаби асосии бухрони иқтисоди иқтисодиёти ватаниро ин дигаршавии фарматсияи чамъиятӣ-сиёсӣ, ки бо банақшагирии иқтисодии ҷузъҳои бозор алоқаманд мебошад, эътироф кард. Дар навбати худ сабаби саршавии вазъи бухрони дар сатҳи субъекти иқтисодӣ бо маҷмӯи вазъи бухрони иқтисодӣ, мувофиқат бо характери зиндагии субъекти хочагӣ асос ёфтааст. Яке аз масъалаи асосие, ки ҳалли худро дар давраи бухрон талаб мекунанд ин масъалаи ҳамагии қобилияти пардохтнопазирии субъектҳои хочагидорӣ мебошад, чунки напардотани байниҳамдигари ба вайроншавии муътадили фаъолияти хочагидорӣ субъектҳои иқтисодӣ оварда мерасонад, имкониятҳои онҳоро оиди пардохт барои молу хизматҳои расонидашон, пардохти музди меҳнати кормандон, иҷроиши ўҳдадорӣҳои ҳатмиро бо бучет ва фонҳои ғайрибучети аз даст медиҳанд. Дар як давра муфлисшавии нимагии қарздорон сабаби муфлисшавии кредиторон шуданаш мумкин аст ва «тармаи» муфлисшавӣ дар оянда ба тараққиёти иқтисодиёти давлат сади роҳ мешавад. Бо ҳамин сабаб истифодаи ҳамаи маросимҳои муфлисшавӣ ва ҷустуҷӯи механизмҳои алтернативии ҳалли масъалаҳои пардохтнопазирии субъекти иқтисодӣ ба миён меояд.

Қараёни тараққиёти нобаробари рӯшди иқтисодиёт бо ҳолати бухрони ифода мегардад ва ҳамчун чамъшавии ҳолатҳои номусоид, ки ин ба иқтисоди

бозори хос аст. Бухронҳо аслан гуногун шакл мебошанд, аз нуқтаи назари мақсад, сабаб, шароити пайдоиш ва тартиби пайдоишашон профессор Коротков Э.М. нуқтаи назарашро оиди сар задани бухронҳо бо тарзҳои зерин ифода намудааст:

1. Аз рӯи ҳаҷми пайдоишашон : умуми ва алоҳида.

Умуми – ҳамаи равандҳои иқтисодию иҷтимоиро дар бар мегиранд.

Алоҳидагӣ – як қисми алоҳидаи онҳоро дар бар мегиранд.

2. Аз рӯи маҷмӯи масъалаҳои бухрон: макробухрон ва микробухрон.

Макробухрон – андозаи масъалагузориҳо нисбатан калонро дар бар мегирад. Микробухрон – як масъала ё маҷмуи масъалаҳоро дар бар мегирад.

3. Аз рӯи сохтори муносибатҳо: иқтисодӣ, иҷтимоӣ, ташкилӣ, психологӣ ва технологӣ.

Муносибатҳои иқтисодӣ – яку яқбора бад шудани ҳолати иқтисодии кишвар, ки дар маҷмӯи ифодагари паст шудани истехсолот, вайрон шудани муносибатҳои истехсоли, муфлисшавии корхона, зиёд шудани сатҳи бекори, ки дар маҷмӯи ва паст шудани сатҳи зиндагӣ ва некуаҳолии мардум бурда мерасонад, мебошад. Гуруҳи мазкур боз фарогирандаи бухрони молияви шуда метавонад. ки он ба вайроншавии системаи молиявии давлат. ки омилҳои асосии он беқурбшавии пул, қобилияти пардохпазири, ноустувории қурби асъор ва дигар бухронҳо дар бонки маркази, мебошад.

Муносибати иҷтимоӣ – дар натиҷаи шиддат ёфтани нофаҳмиҳо байни манфиатҳои гуруҳҳои гуногуни иҷтимоӣ дар соҳаи маориф, коргарон ва корфармоён, иттифоқи касаба ва соҳибкорон ва дигар гуруҳи коргарон пайдо мешаванд.

Илова бар ин ба ин гуруҳ боз бухронҳои сиёси: бўҳрон дар сиёсати ҷомеа, бухрони ҳокимиятҳо, бухрони татбиқи равандҳои гуруҳҳои дигари иҷтимоӣ, синфи ва идора намудани ҷомеа, дохил мешавад.

Муносибатҳои ташкили – ҳамчун бухрони ҷудошави ва ҳамгирии фаъолият, тақсимои вазифаҳо, ташкили фаъолияти зер сохторҳои алоҳида

ҳамчун воҳидҳои алоҳидаи маъмури, минтақаҳо ва филиалҳои корхонаҳо ифода меёбанд.

Муносибатҳои психологӣ – ин бӯҳрони психологӣ ҳолати инсон, ки хусусияти умумии инсонро дар шакли пайдо шудани ҳиссиёти нобовари, воҳима, тарс барои оянда, қаноат набудани қор, намудани ҳифз аз ҷиҳати ҳуқуқи ва вазъӣ иҷтимоӣ мебошад.

Муносибатҳои технологӣ – ҳамчун бӯҳрони фикрҳои муосири технологӣ дар шароити талабот нисбат ба технологияи навтарин пайдо мешавад.

4. Аз рӯи сабабҳои бевоситаи пайдошави: табиӣ, ҷамъияти ва экологӣ.

Сабабҳои табиӣ - ҳангоми ба амал омадани шароитҳои табиат дар ҳаёти инсон (заминчунби, гирдоб, сухтор, дигаргуншавии иқлим, обҳези) - ро дар бар мегирад, дохил мешавад.

Сабабҳои экологӣ дар натиҷаи дигаргуншавии шароити табиӣ, ки бо фаъолияти худ инсон ба амал омаданд. ба охир расидани захираҳо, ифлосшавии муҳити атроф, ба амал омадани технологияи хатарнок, ғайриимкон шудани қонунҳои баробарии табиӣ ва ғайра пайдо мешавад.

Сабабҳои ҷамъияти - муносибатҳои ҷамъияти, ки (омма ё ҷомеа) дар ҳама равишҳои он шуда мегузаранд.

5. Бӯҳронҳо ба шаклҳои зерин ҷудо мешавад: пешгуишаванда, ғайриҷашмдошт, ошқоро (аниқ), ором, давомёбанда, муваққати.

Пешгуишаванда - дар натиҷаи пешгуи мутахассисон ва ҷамъ шудани маълумотҳо ва омилҳои пайдоиши бӯҳронҳо, ки қобилияти пешгуи қарданро доранд.

Ғайриҷашмдошт- дар натиҷаи сар задани хатогиҳои қидди дар раванди идоракуни, ҳодисаҳои табиӣ ё иқтисодӣ, ки дар маҷмӯъ ба таъсири бӯҳрони ҷузъҳои алоҳида бурда мерасонад, ба амал меояд.

Ошқоро, аниқ – онҳо одатан бо осони мушоҳида мешаванд ва ҷашмрас мегузаранд.

Маҳдуд (Латентные) – махфӣ, бо осони мегузаранд ва хатарнок мебошад.

Тез ба вайроншавии сохти гуногуни низоми иҷтимоӣ – иқтисодӣ бурда мерасонанд.

Давомёбанда ва муваққатӣ - дар натиҷаи бе нақшаи пешаки идора намудани вазъи бухрони, ки нафаҳмидани мафҳум ва хусусияти бухрон ва сабабҳои имконпазири натиҷаҳои он пайдо мешаванд.

Корхонаҳо дар шароити иқтисодӣ бозоргонӣ дар зери таъсири намудҳои гуногуни бухрони мебошанд: иҷтимоӣ, молиявӣ, технологӣ, иқтисодӣ ва ғайраҳо.

Бухрон дар корхонаҳо – ин ҳодиса ба иқтисоди бозоргони хос буда, ки дар он зуртарин боқи мемонад. Бухронҳо инъикоскунандаи инкишофи равиши худии корхонаҳои алоҳида мебошанд, ки баъзе вақтҳо бо инкишофи равиши ҷамъияти ӯ инкишофи дигар корхонаҳо рост меоянд. Ҳар як корхона иқтидори инкишофи худро ва шароити иҷрошавии он, дар баробари ин ба қонуниятҳои даврии инкишофи системаи иҷтимоӣ-иқтисодӣ тобеъ мебошад.

Дар ҳолати бухрони муваффақиятҳо дар роҳбарии корхона аз фаҳмидани моҳияти чараён, характер ва хусусиятҳои зоҳиршавии он вобаста мебошанд.

Вазъи бухрони дар корхона мувофиқи қоида, дар давраи инкишофи корхона ҳам дар давраи васеъкунии истехсолот ва дар аввали сустшавии истехсолот ба амал меоянд. Ин ба тағирёбии ҳаҷми истехсолот ва фурӯши маҳсулот, афзоиши қарзҳои дебитори ва кредитори, камчинии (дефицит) воситаҳои гардон алоқаманд. Ҳодисаҳои бухрони дар корхонаҳо як чанд марҳилаи инкишофи вазъи бухрониро мегузарад: муфлисшавии иқтисодӣ (марҳилаи ниҳоии муфлисшавӣ), ноустувории молияви, пардохтнопазири (муфлисшавии ҳақиқӣ) ва марҳилаи эътирофи муфлиси.

Бухрон (вазъи бухрони) вазифаи ҳавасмандкуниро иҷро мекунад, яъне дар ҳолати беқурбшавии сармояи асосӣ шароити аз навкунии он фароҳам оварда мешаванд.

Оиди хусусиятҳои таснифи вазъи бухрон пешаки маълумот дошта, дар сари вақт муайян карда ва тарзҳои пешгирии онҳоро ёфтан мумкин аст.

Сабабҳои асосии пайдоиши вазъи бухронӣ бо ақидаи иқтисодчӣ В.Р.Банка аз инҳо иборат аст:

1. таъсири омилҳои берунаи муҳити макро (макросреда), ки аз фаъолияти корхона вобаста нест ё ин, ки корхона ба он на он қадар таъсир расонида метавонад – мисол, номукаммалии молиявӣ, пулӣ, қарзӣ, низоми андозӣ, базаи ислоҳоти иқтисодии меъёрӣ ва қонунӣ, сатҳи баланди беқурбшавӣ;

2. идоракунии камсамари омилҳои дохилии муҳити микрои корхона;

3. истифодабарии стратегияе, ки ба омилҳои берунаи (макросреда) муҳити макрои мувофиқат намекунад;

4. тақсимоли балансии (ҷудо кардани) механизми иқтисодии такрористехсолоти сармоияи корхона.

5. пастшавии даромаднокии маҳсулот.

Сабабҳои бухрони аз омилҳои: объективӣ ва субъективӣ иборат аст

Сабабҳои объективӣ бо талаботҳои навкунӣ (навкунии сохтори (реконструкция) истеҳсолот вобаста аст.

Сабабҳои субъективӣ бошад бо хатогиҳо ва камбудихо дар идоракунии корхона вобаста мебошанд.

Вазъи бухрони дар натиҷаи набудани донишҳои нави илмӣ, набудани инкишофи прогрессии илмӣ-техникӣ, дигаргуни дар муҳити табиат, идоракунии камсамар дар корхона, истифодабарии ҳайати кормандони бо сифати пасти таҳасуси пайдо шуданаш мумкин аст.

Оқибатҳои ҳодисаҳои бухронӣ шуда метавонанд: баромадан аз вазъи бухронӣ; сустшавии бухрон, бухрони дурудароз давомёбанда ё пайдоиши бухрони нав.

Ташкили дурусти идоракунии корхона таъсири бухронро суст мекунад ва азнавкунии қобилияти ҳаётии корхонаро бо мақсади нигоҳдории мавҷудият бо роҳи иваз намудани соҳибмулкони ё азнавташкилкунии он ба роҳ монда

мешавад. Дар шароити дигар бухрон ба пурра баҳрамхурии корхона, ивази соҳибмулк ё азнавкунии чараёни амалкунии корхона оварда мерасонад.

Пайдоиши вазъи бухронӣ ё бухрон дар иқтисодӣ бозори шартӣ асоси мебошад. Ин ҳодиса қобилияти муайян намудани на танҳо сарҳади инкишофи иқтисодиётро, балки дар оянда ба инкишофёбии вай ёри мерасонад.

Омилҳои беруна:

1. **Иқтисодӣ:** аз ҳолати бухронии иқтисодиёти мамлакат, пастравии

умумии истеҳсолот, беқурбшавӣ, системаи босуботи молиявӣ, афзоиши нарх ба захираҳо, тағирёбии вазъи бозор, пардохт карда натавоништан ва муфлисшавии шарикон.

2. **Сиёсӣ:** нооромии сиёсӣ, сиёсати берунии иқтисодии давлат, кандашавии алоқаҳои иқтисодӣ, гумкардани бозори фурӯш, тағирёбии шароити воридот ва содирот, номукаммалии қонуғузори дар соҳаи ҳуқуқи хоҷагӣ, сиёсати зидди ин ҳисорӣ, фаъолияти соҳибкорӣ ва дигар зухуроти функцияҳои танзимкунии давлат.

3. **Тезугундшавии рақобати байналхалқӣ** бо сабабҳои рушди пешрафти илмӣ-техникӣ.

4. **Демографӣ:** шумора, ҳайати аҳоли, дараҷаи некӯаҳволии халқ, қобилияти пардохти талаботи аҳоли ба ин ё дигар намуди мол ва хизматрасонӣ ва ғайраҳо.

Омилҳои дохилӣ:

1. Камчинии сармояи гардони худӣ ҳамчун натиҷаи бесамараи фаъолияти истеҳсолию тиҷоратӣ ё сиёсати бесамари инвеститсионӣ;

2. Дараҷаи пасти техникӣ, технологӣ ва ташкили истеҳсолот.

3. Коҳиш ёфтани самаранок истифодабарии захираҳои истеҳсолии корхона, иқтидорҳои истеҳсолии он, чун натиҷаи сатҳи баланди арзиши асли, зарар ва ғайраҳо.

4. Суштшавӣ ё нафурӯхтани маҳсулот аз сабаби паст будани фаъолияти ташкили маркетингӣ.

5. Қалби воситаҳои берунӣ ба гардиши корхона бо шартҳои ғайриманфиатнок, ки ба зиёдшавии хароҷотҳои молиявӣ ва пастшавии даромаднокии корхона оварда мерасонад.

Муфлисшавӣ ин натиҷаи амалиёти якҷояи ҳам омилҳои берунӣ ва ҳам дохилӣ мебошад. Дар мамлакатҳои тараққӣкардаи бозори иқтисодӣ, системаи устувори иқтисодӣ ва сиёсӣ 30% муфлисшавии корхонаҳо бо сабабҳои омилҳои берунӣ ва 60% ба сабабҳои омилҳои дохилӣ вобастагӣ дорад.

Боби. 2.Ташхиси муфлисшави корхонаҳо

2.1. Усулҳои ташхиси эҳтимолияти муфлисшавӣ

Барои ташхиси эҳтимолияти муфлисшавӣ якчанд роҳҳо мавҷуданд:

- таҳлили умумии маҷмӯи маҳакҳо ва аломатҳо
- доираи нишондиҳандаҳо маҳдуд ва ғайраҳо.

Аломатҳои муфлисшавиро ҳангоми усули бисёрмаҳакӣ ба ду гурӯҳ чудо намудан мумкин аст. Ба гурӯҳи якум нишондиҳандаҳои дохил мешаванд, ки аз

имкони душвории молиявӣ ва эҳтимоли дар ояндаи наздик муфлисшавӣ шаҳодат медиҳанд:

- такроршавии талафҳои калон дар фаъолияти асосӣ, ки пастшавии ҳаҷми истеҳсолот ва фурӯш ифода меёбад;

- мавҷудияти доимии қарзҳои кредиторӣ ва дебитории аз муҳлат гузашта;

- аломатҳои пасти коэффитсиентҳои ликвиднокӣ ва тамоюли пастшавии он;

- камчинии сармояи гардони худӣ;

- истифодабарии манбаҳои нави захираҳои молиявӣ бо шартҳои бефоида;

- пастшавии арзиши бозории саҳмияҳои корхона.

Ба гурӯҳи дуюм нишондиҳандаҳои дохил мешаванд, аломатҳои номусоидии онҳо ҳолати молиявии ҷориро ҳамчун хатарнок ифода накарда, аммо имкони тезбадшавии он дар оянда ҳангоми ҷораҳои аниқ наандешидан бонг мезанад. Ба инҳо дохил мешаванд:

- вобастагии аз ҳад зиёди корхонаҳо аз ким-кадом як лоиҳаи мушахас, таҷҳизот, бозор ва ғайра;

- ба азнавкунии техника ва технология диқат надодан;

- гум кардани кормандони таҷрибадори идорӣ;

- бекористии маҷбурӣ, кори номунтазам ва ғайраҳо.

Мутобиқи қоидаҳои амаликунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон таркиби баланс ғайриқаноатбахши корхона қобилияти пардохткунӣ надошта эътироф карда мешавад, агар яке аз ин шартҳо мавҷуд бошад:

- коэффитсиенти ликвиднокии ҷорӣ дар охири давраи ҳисоботӣ аз қимати меъёрӣ барои соҳаҳои дахлдор кам бошад;

- коэффитсиент таъминнокии корхона бо воситаҳои гардони худӣ дар охири давраи ҳисоботӣ аз қимати меъёрӣ барои соҳаҳои дахлдор кам бошад.

Корхона он вақт қобилияти пардохткунӣ надошта ҳисобида мешавад, ки агар дар давоми ҷор моҳаи охир таркиби баланси он ғайриқаноатбахш бошад.

Барои эътирофи корхонаи ғайриқобили пардохткунии устувор муфлисии имконпазир мавҷуд будани яке аз чунин шартҳо зарур аст:

- коэффитсиенти таъминнокии ўҳдадориҳои молиявӣ аз рӯи активҳо дар охири соли чорӣ аз меъёр зиёд бошад (барои ҳамаи соҳаҳо аз 0,85 боло набошад).

- коэффитсиенти таъминнокии уҳдадориҳои аз мўҳлат гузаштаи молиявии аз рӯи активҳо дар охири соли чорӣ аз меъёр зиёд бошад (барои ҳамаи соҳаҳо аз 0,5 боло набошад).

2.2. Қилабгири аз муфлисшавӣ

Расидан ба инфросохтор бехтарини истехсоли, ки ба талабот ва қобилияти пардохтпазирии, эҳтиёҷоти фаъолияти иқтисодии хочагиҳо (аҳоли, корхонаҳо, ташкилотҳои ҷамъиятӣ ва давлатӣ) мувофиқат мекунад, аз хусусият ва сохтори талаботи бозори вобаста буд, ки шарти пешгӯӣ ва ояндабинии баландшави ва пастшавии корхонаҳои алоҳида, секторҳои иқтисодӣ ва аз ҳолатҳои бӯҳрон (муфлисшавӣ) баромадани онҳо заминагузори менамояд.

Низоми назорат ва сари вақт ошкорсозии аломатҳои ҳолати бӯҳрони дар оянда воқеъгарданда, аҳамияти бағоят бузург дорад. Нуқтаҳои асосии онро дар зер мавриди барраси қарор медиҳем.

Чун огоҳӣ дар хусуси ҳолати ногуворе, ки дар оянда мумкин аст корхона рӯ ба рӯ шавад, аксуламали манфиеро бояд донист, ки шарикони фаъолияти қору касб (бизнес) - ирсолкунандагон, қарздиҳандагон, бонкҳо ва масрафкунандагони маҳсули корхона ба ин ё он тадбирҳои марбут ба таҷдиди сохтор (ташкилӣ, сохторӣ, кушодан ё бастанӣ фаръҳои корхона, шўъбаҳо, ширкатҳои фаръӣ ва муттаҳид кардани онҳо), зуд –зуд ва беасос ба ирсолкунандагони дигар гузаштан, баромадан ба бозорҳои нав, бо дараҷаи баланди эҳтимоли хатар харидорӣ кардани ашёи хому мавод ва дигар тайиғироте, ки дар стратегияи корхона ва вуқӯъ мепайвандад, нишон медиҳанд.

Нишонаи дигари қобили мулоҳизае, ки қарздиҳандагон зери назорат қарор медиҳанд, тағйирот дар сохтори мудирият ва фазое мебошад, ки дар табақаҳои болоии идораи корхона ҳукмрон аст, зеро одатан, шикасти корхонаҳо аз ихтилофҳои байни роҳбарони дараҷаи олии онҳо оғоз меёбад.

Аломатҳои дигари ибтидоӣ муфлисшавӣ ба ҳислати тағйироти нишондиҳандаҳои молиявии корхона, ба сари вақт ва бо сифати матлуб пешниҳод карда шудани ҳисоботи молиявӣ ва баргузориҳои санҷишҳои тафтишӣ вобастагӣ дорад:

- ба таърих гузоштани ҳисоботи баҳисобگیرӣ ва тағйир ёфтани сифати вай, ки мумкин аст шохиди амали худсарона ё далели сатҳи пасти қордонии кадрҳо бошад, дар ҳар ду маврид нишонаи бесамар идораи молиявии корхона мебошад;

- тағйирот дар моддаҳои тарозномаи баҳисбگیرӣ аз ваҷҳи ӯ дороиҳо ва ҳалалдор шудани таносуби муайяни байни онҳо;

-афзоиш ё коҳиши захираҳои моддӣ, ки мумкин аст гувоҳи ё манфиатнокӣ ё худ эҳтимолан қодир набудани корхона ба иҷрои уҳдадорихои марбут ба ирсол мебошад;

- афзоиши қарзи корхона дар назди ирсолкунандагон ва қарздиҳандагон;

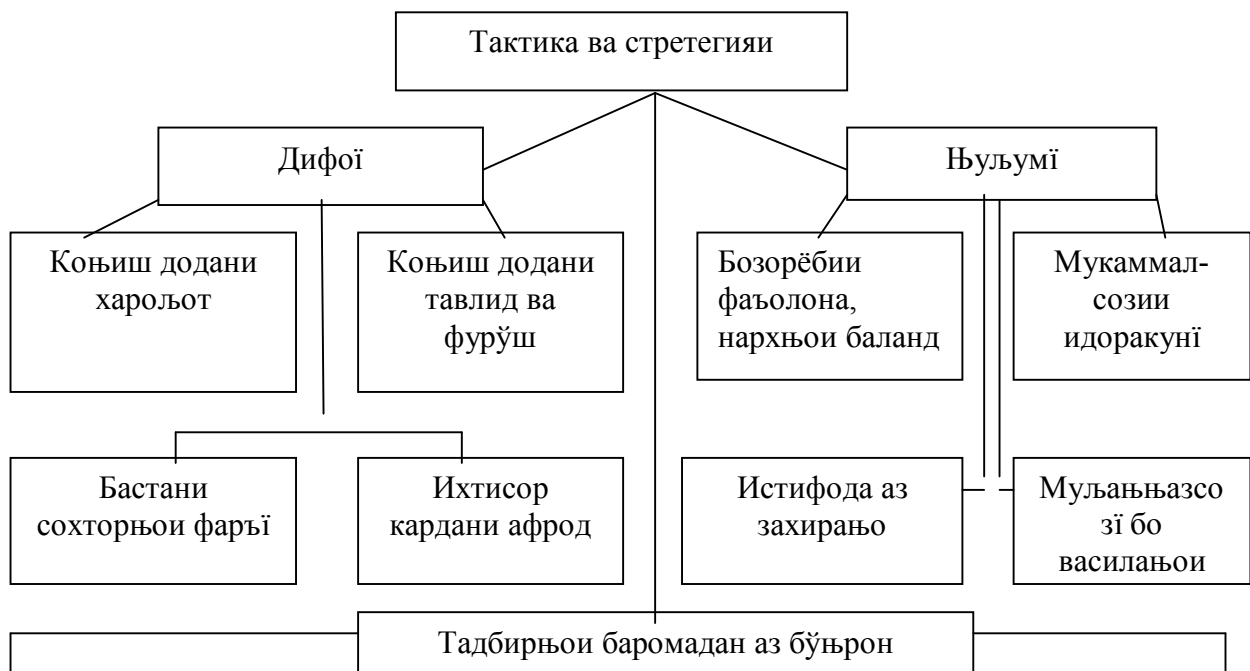
-коҳиши даромади корхона ва коҳиши ғоидаоварии ширкат, беқурб шудани саҳмҳои корхона, аз тарафи корхона муқаррар карда шудани нархҳои ғайривоқеӣ (баланд ё паст) ба маҳсули тавлидкардааш ва ғайра ва ҳоказо.

Нишонаҳои нигаронкунанда аз маҳдудсозии фаъолияти тижоратии корхона, бекор кардан ва бозгирифтани иҷозатномаҳо низ мебошад, ки аз тарафи мақомоти ҳокимият ба амал бароварда мешавад.

Солимигардонии вазъи молиявии корхона ҳамчун ҷузъи таркибии зери назорат қарор додани ҳолатҳои бўҳронӣ ва муфлисшавӣ дар назар мегирад, ки интихоби ҳадафманди воситаҳои аз ҳама самарабахтари стратегӣ ва тактики барои мавридҳои мушаххас ва корхонаҳои мушаххас зарур, ба амал бароварда шавад. Омӯзиши таҷрибаи бартарафсозии ҳолатҳои бўҳронӣ дар бисёре аз корхонаҳо имконият медиҳад, ки баъзе тадбирҳои умумӣ ва ҳатмӣ барои ҳар

кадом корхона муратаб сохта шавад, ки бар асоси онҳо мумкин аст ду навъ тактикаи нисбатан инкишофёфтаро фарқ кард. (расми 2)

расми 2. Идоракунии ҳолатҳои бӯҳронии корхона

моҳияти он аз ихтисор кардани тамомӣ фурош, ниғаҳдории фондҳои асосӣ ва афрод алоқамандӣ дорад, ки дар натиҷа ба коҳиш додани истехсолот ба тарзи умум, оварда мерасонад. Чунин тактика одатан, дар мавриди хеле ногувор будани шароитҳои берунӣ қобили истифода буда ва аксари корхонаҳои ҷумҳурии мо, ки дар марҳилаи гузариш дучори вазъи бӯҳронӣ мебошад, ба ин гунна тактика ниёз доранд. Тактикаи дифоии корхона бо ба қор бурдани тадбирҳои хислати амалиётӣ дошта маҳдуд мегардад: бартараф кардани хасоратҳо, коҳиш додани хароҷот, падид овардани

захираҳои дохилӣ, ҷобачогузориҳои кадрҳо, мустаҳкам кардани муносибати қарздодагон (марбут ба мӯҳлати қарзҳо) ва ирсолкунандагон.

Тактикаи хучумӣ, яъне ба амал баровардани на танҳо тадбирҳои амалиётӣ, балки нақшаҳои стратегӣ самарабахшии нисбатан бештар дорад. Дар ин маврид дар қатори чораҳои сарфакунандаи манобеъ тадбирҳои фаъолонаи бозорёбӣ, омӯзиши бозорҳои нави фурӯш ва пайдо кардани мавқеъ дар онҳо, муқаррар кардани нархҳои нисбатан баландтар, афзоиш додани хароҷот барои тақмили истеҳсолот тавассути бо техникаи муосир мучаххаз сохтани он, нав кардани фондҳои асосӣ ва татбиқи намудани технологияи ояндадор ба кор бурда мешаванд.

Дар низоми муфлисшавии мутамаддин на фақат корхона ва шарикони ба он бо уҳдадорихои мухталиф алоқаманд (қарздихандагон, ирсолкунандагон), балки мақомоти ҳокимияти давлатӣ низ дохил мешаванд. Албатта маълум аст, ки нақши ин мақомот (агар моликияти корхона дар ихтиёрашон набошад), аз нақши иштирокдорони дигари низоми муфлисшавӣ тафовути куллӣ дорад. Мақомоти ҳокимияти давлатӣ бояд барои фаъолияти ташкилотӣ – додгоҳӣ (ҳуқуқӣ) ва таъмини иҷтимоии низоми муфлисшавӣ шароит фароҳам оваранд.

Бо муваффақият ва самарабахш ба амал баровардани ҳадаф ва вазифаҳои дар низоми муфлисшавӣ пешбинишуда, таҳия намудани як қатор усулу равишҳоеро, ки равандҳои асосиро қолабрезӣ мекунанд, тақозо мекунад.

Ба кор бурдани равишҳои таҳлилӣ (дар таҳияи барномаҳои молиявӣ, солимгардонии сармоягузориҳо, идоракунии берунӣ, тавлиди интиҳобӣ ва ғайра), имкон медиҳад, ки таҳлили ҳамаҷонибаи ҳолати молиявӣ, низоми идоракунии корхона ва фаъолияти истеҳсолӣ ва бозорёбии он анҷом дода шавад.

2.3. Назорат аз рӯи нишонаҳои муфлисшавӣ

Аз таҷрибаҳо маълум аст, ки дар ҳоли бад шудани вазъият, роҳбарон бисёр вақт усулҳои мочароҷуёнаи ба даст овардани пулро ба кор бурда, баъзан ба фиребкорию қаллобӣ машғул мешаванд.

Парвандаҳои марбут ба муфлисшавӣ тибқи қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар додгоҳи ҳокимият ё додгоҳи халқии Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди барраси қарор мегиранд.

Парванда доир ба муфлисшавӣ бо аризаи қарздор (ки расман сари вақт пардохта натавонистани қарзхояшро эътироф мекунад) ва қарздеҳ (ки аризаро дар мавриди пешниҳод мекунад, ки маблағи ба ӯ мансуббуда баъди гузаштани мӯҳлати се моҳ аз оғози адои пардохт, ба ӯ нарасад), оғоз меёбад.

Додгоҳи ҳокимият метавонад:

- муфлисшавиро эътироф намояд, истехсолоти конкурсиро ифтитоҳ бахшад ва бо анҷом ёфтани он корхонаро аз феҳристи корхонаҳои амалкунанда хориҷ кунад;

- аризаро рад кунад, агар маълум гардад, ки қарздор қудрати молиявии пардохти қарзхоро дорад;

- бо созиши байни қарздору қарздеҳон дар хусуси ба мӯҳлати дигар гузаштани пардохт ризоият диҳад.

Тартиботи ғайридодгоҳӣ ё созиш қардан дар хусуси ба мӯҳлати дигар гузаштани пардохти қарзҳо ва ё барҳамдиҳии ихтиёрии корхонаи қарздорро дар назар дорад.

Барои баромадан аз муфлисӣ тадбирҳои очили солимгардонии корхона ба амал бароварда мешаванд:

- иваз қардани роҳбарияти корхона;
- тағйири сохтори ташкилии корхона, ихтисор қардани дастгоҳи идорақунанда, мутамарказ қардани вазифаҳои назоратӣ тарҳезии корхона;
- муқаррар қардани назорати қатъӣ бар хароҷот;
- тайёрӣ ва омӯзиши кадрҳо, эҷоди тамоюли дигари равонии онҳо;
- ихтисор қардани номгӯи маҳсулот ва хадамот;
- фаъолияти ҳамаҷонибаи бозорёбӣ.

Ҳамзамон зарур аст, ки тадбирҳои стратегие таҳия қарда шавад, ки барои гузаштани корхона ба роҳу равиш ва таҳассуси дигар, пайгирона мусоидат менамояд.

2.4. Маросимҳои раванди муфлисшавӣ ва шароити истифодабарии

он

Қонун Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муфлисшавӣ» аз 19 майи соли 2009 - № 509 системаи чорахоро бо қарздор бо мақсади барқароркунии пардохтпазирӣ ва қонеъкунии талаботи қарздеҳон гузаронида мешавад, инъикос мекунад.

Чунин системаи чораҳо расмиятҳои муфлисшавӣ хизмат менамоянд, ки ба қонеъкунии талаботи қарздеҳон ва беҳтаркунии ҳолати молиявии корхона нигаронида шудааст.

Расмиятҳое, ки бо қарздор гузаронида мешавад – ин маҳмеи рафтори ҳақиқӣ ва ҳуқуқии мувофиқи қонунгузорӣ нишон дода, ба барқароркунии пардохтпазирӣ қарздор ё барҳамдиҳии он равона карда шудааст.

Расмиятҳои муфлисшавӣ мувофиқи қонунгузорӣ муайян шуда, ба ду гурӯҳ ҷудо мешаванд: суди ва ғайрисудӣ.

Ба расмиятҳои ғайрисуди дохил мешаванд: санатсияи то суди ва ихтиёрӣ эълон кардан оиди муфлисшавии корхонаи қарздор. Санатсияи то судӣ (моддаи 22-23 Қонун аз 19.05.2009с. №509.) - чораҳо оиди барқароркунии қобилияти пардохтии қарздор, ки соҳибмулкони амвол қарздор, муассисони он, қарздеҳон ва дигар шахсон бо мақсади пешгирии муфлисшавӣ мегузаронанд.

Ба ғайр аз ин дигар расмиятҳои муфлисшавӣ мавҷуд аст: мушоҳида, идоракунии берунӣ, истеҳсолоти озмунӣ, созишномаи мусолиҳа.

Расмияти мушоҳида (Боби V моддаи 42 Қонун аз 19.05.2009с. №509) – ин расмияти муфлисшавӣ бо мақсади таъмини маҳудияти амволи қарздор (корхонаи муфлис) ва гузаронидани таҳлили ҳолати молиявии қарздор, тартибдиҳии реестри талаботи қарздеҳон гузаронида мешавад. Ҳангоми гузаронидани ин расмият мухлиси якуми кредиторон гузаронида мешавад.

Ин намуди расмият ҳангоми аз тарафи суди арбитражи парвандаи корӣ оиди муфлисшавии корхона оғоз мекунад ва то давраи муайян давом

ёфта ва аз тарафи суд эълон кардан оиди муфлисшавии корхона ё дигар расмиятҳои муфлисшавиро таъин намудан, ё ин ки рад намудани эътироф оиди муфлисшавӣ ба охир мерасад.

Расмияти муфлисшавӣ барои субъектҳои хурд ва миёнаи соҳибкорӣ ба муҳлати 1 моҳ субъектҳои калони соҳибкорӣ ба муҳлати ду гузаронида мешавад. Дар ин давра фаъолияти хочагидорӣи корхона қатъ карда намешавад, имкониятҳои мавҷуда оиди пардохти қарзҳо ва баргароркунии қобилияти пардохти корхона дида мешаванд, талаботи қарздехон қонеъ карда намешаванд.

Ба роҳбарияти корхона имконияти роҳбарии корхонаро медиханд, лекин қабули қарорро оиди масъалаҳои азнавтаксимкунии корхонаи қарздор пардохти ҳақусаҳм тақсимоти ғоида, харидани қоғазҳои қимматнок иҷозат намедиханд.

Агар шахсони роҳбарикунанда қоидаҳои номбаршударо риоя накунад он вақт бо қарори суди арбитражи дар асоси пешниҳодоти роҳбарияти яқвақта, онҳо аз вазифаашон сабукдӯш мешаванд.

Роҳбарияти яқвақта- аз рӯи мавҷудияти моликияти қарздор назорат намуда, таҳлили чуқури ҳолати молиявӣ мегузаронад бо мақсади муайянкунии аломатҳои муфлисшавии қарздор, қарздиҳандагонро муайян карда, реестри талаботҳои онҳоро тартиб дода, маҷлиси якумро мегузаронанд. Дар охири ин расмият аз тарафи шахси роҳбарикунанда ҳисобот оиди натиҷаи корҳои гузаронидааш тартиб ва ба суди арбитражи пешниҳод карда мешавад. Суди арбитражи мумкин аст ҳукми таъини расмияти идоракунии беруниро барорад.

Расмияти идоракунии берунӣ (Боби VI, моддаи 51 Қонун аз 19.05.2009с. №509) (санатсияи судӣ) – расмияти муфлисшавӣ, ки нисбати қарздор бо мақсади барқарорсозии қобилияти пардохти қарздор бо воқузоштани ваколатҳои идоракунии амволи қарздор ба мудирӣ берунататбиқ карда мешавад. Ин расмият дар маҷлиси кредиторон ҳангоми мавҷуд будани аломатҳои муфлисшавӣ дар сатҳи корхона ва кушодани

парванда дар суди арбитражи ба муҳлати 10 моҳ гузаронида мешавад. Дар ҳолатҳои зарури ба муҳлати 1 моҳи дигар дароз карда мешавад (Қонун аз 19.05.2009с. №509). Моҳияти гузаронидани ин расмият дар он аст, ки роҳбарии корхонаро идоракунадани беруни ба ўҳда мегирад, роҳбарияти пешина аз вазифаашон дур карда мешаванд.

Роҳбарияти беруна маълумотхоро оиди ҳаҷми талаботи кредиторон, реестри қонекунии талабот бо тартиби муайян тартиб медиҳанд. Инчунин мониторинг ба қонекунидани талаботҳои кредиторон ба уҳдадорҳои пулӣ ва пардохтҳои ҳатмие. ки муҳлати иҷроашон то ҳорӣ намудани идоракунии беруна расидааст, дахл дорад ва барўйхатгирии амволи қарздор мегузаронанд. Бо мақсади ҳисоби намудан бо кредиторон ҳисоби махсус кушода нақшаи идоракунии берунро таҳия менамоянд. Дар баробари ин қорҳои муҳосибӣ ва молиявиро анҷом дода, талаботҳои кредиторонро дида бароянд ва ба маҷлиси кредиторон оиди иҷроиши нақша ҳисобот пешниҳод намояд. Мудири беруна баъди барўйхатгирӣ ва нархгузори амволи қарздорро дар савдои озод ба фурӯш монад, агар нақшаи идоракунии беруна тартиби дигарро пешбинӣ накарда бошад.

Расмияти истеҳсолоти озмунӣ (Боби V11, моддаи 70-86 Қонун аз 19.05.2009с. №509) - расмияти муфлисшавӣ, ки нисбати қарздори муфлис эътирофгардида бо мақсади мутаносибан қонек намудани талаботҳои кредиторон татбиқ карда мешавад.

Муҳлати гузаронидани истеҳсолоти озмунӣ барои субъектҳои соҳибқорӣ хурду миёна ва дигар шахсони ҳуқуқӣ (ташкілотҳои ғайритиҷоратӣ) то панҷ моҳ ва барои субъектҳои соҳибқорӣ қалон то 12 моҳ буда метавонад (Қонун аз 19.05.2009с. №509). Қарори суди арбитражи оиди эътирофи муфлисшавии қарздор ва қорикунии истеҳсолоти озмунӣ дар ҳолатҳои зерин қабул карда мешавад:

- агар ташкілот қобилияти талаботи кредиторонро аз рӯи уҳдадорҳои пулӣ ва пардохтҳои ҳатмиро қонек қарданро надорад;

▪ агар ин гуна ухдадорихои мувофиқ аз тарафи корхона дар муддати 3 моҳ аз таърихи пардохти онҳо иҷро нашуданд;

▪ бо надоштани асос барои нигоҳдории ариза оиди эътирофи муфлисшавии қарздор бе дида баромадани ҷорикунии идоракунии беруна, тасдиқи созишномаи мусолиҳа ё Қатъномаи парвандаи муфлисшавӣ.

Суди арбитражи мудирӣ истехсолоти озмуниро таъин менамояд, ки то охир расидани истехсолоти озмуни фаъолият мекунад. Роҳбарияти қарздор дар давоми се рӯзи баъди таъин шудани мудирӣ озмуни супоридани ҳуҷҷатҳои муҳосиби ва ҳуҷҷатҳои дигари қарздор, муҳр, арзишҳои моддии қарздорро ба мудирӣ озмуни таъмин менамояд.

Мувофиқи моддаи 74 ваколатҳои мудирӣ озмуни боби V11 Қонун оиди муфлисшавӣ мудирӣ озмуни вазифаҳои зеринро иҷро менамояд:

▪ амволи қарздорро қабул менамояд ва барӯйхатгириро гузаронида арзиши амволро муайян менамояд;

▪ таҳлили ҳолати молиявии қарздор;

▪ ба қарздорони қарздор (шахси сеюм) талабот оиди руънидани он мутобиқи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод менамояд;

▪ қормандони қарздорро оиди аз қор озодшавиашон хабардор мекунад (Қонуни меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон);

▪ нисбати талаботҳои пешниҳодшудаи кредиторон ба қарздор эътироз менамояд ва ғайраҳо.

Ҳисоббарбаркуниро бо кредиторон мудирӣ озмуни мутобиқи рӯйхати талаботҳои (талабҳои) кредиторон, ки талаби ҳар як навбат баъди қонеъ гардонидани навбати пештара, қонеъ гардонида мешавад, амали мегарданд. Мудирӣ озмуни дар охири истехсолоти озмуни баъди ба охир расонидани ҳисоббарбаркуни бо кредиторон ба суд ҳисобот диҳад. Ваколатҳои мудирӣ озмуни аз рӯзи дар рӯйхати ягонаи давлатии шахсони ҳуқуқи даровардани қайди барҳамхурии қарздор қатъ мегардад.

Расмияти созишномаи мусолиҳа (Боби V111, моддаи 87, Қонун аз 19.05.2009с. №509) - расмияти муфлисшавӣ дар ҳамаи давраи дида

баромадани парвандаи муфлисшавӣ бо мақсади қатъи истехсолоти оиди парвандаи муфлисшавӣ бо роҳи ва кредитор гузаронида мешавад.

Қарор дар бораи бастанӣ созишномаи мусолиҳаро аз номи кредиторони озмунӣ маҷлиси кредиторон қабул менамояд.

2.5. Роҳҳои беҳдошти молиявии корхонаҳо.

Ба корхонаҳое, ки муфлис эътироф шудааст якҷанд мучозот (ҷазо) истифода бурда мешавад:

- аз навташқилдиҳии ғайриқарбонии истехсолӣ - молиявӣ;
- барҳамдиҳӣ бо фурӯши амвол;
- созишномаи ошӣ (сулҳ) байни қарздорон ва

соҳибони корхона роҳҳои мушахаси баромадан аз бӯҳрони молиявӣ аз сабабҳои муфлисшавии он вобастагӣ дорад. Азбаски аксарияти корхонаҳо бо айби бесамари сиёсати давлатӣ муфлис мешаванд, бинобар ҳамин яке аз роҳҳои беҳдошти молиявии корхона бояд дастгирии давлатии субъектҳои хоҷагидорӣ муфлисшуда бошад. Аммо аз сабаби камчини бӯҳри давлатӣ ба ин ёрдам умед бастанӣ ҳамаи корхонаҳо ғайриимкон аст.

Бо мақсади кам кардани камчини сармояи гардони худии корхонаҳои саҳҳомӣ кӯшиш кардан мумкин аст, ки аз ҳисоби баровардани саҳҳомӣ пур карда шавад. Аммо, ба наз гирифтани лозим аст, ки баровардани саҳҳомӣ нав мумкин аст, ки ба пастишавии қурби (қурси он) оварда расонад, ки он мумкин аст боиси муфлисшавӣ гардад.

Яке аз роҳҳои пешгирии муфлисшавии корхонаҳои саҳҳомӣ - кам ё пурра даст кашидан аз пардохти дивиденди саҳҳомӣ, ба шарте, ки саҳҳомӣро ба воқеияти барномаи беҳдошти молиявӣ ва дар оянда баланд бардоштани пардохти дивидендҳо бовар қунонида тавонад.

Яке аз усулҳои самараноки аз нав кардани базаи моддӣ - техникаи корхона лизинг мебошад, ки якбора пардохти амволи ба иҷора гирифташударо талаб намекунад. Истифодабарии хӯрдашавии бошито аз рӯи амалиётҳои лизингӣ имконият медиҳад, ки харҷи тезтар таҷҳизотҳо аз нав ва мусаллаҳшавии техникаи истехсолотро ба роҳ монад.

Инчунин яке аз захираҳои беҳдошти молиявии корхона ин чалб намудани қарзҳо барои лоиҳаҳои ғоиданок, ки ба корхона даромади калон меорад ва азнавқунии (диверсификация) истеҳсолот аз рӯи самтҳои асосии ғайрифаъолияти хоҷагидорӣ, ки самтҳои дигари зарароварро мепаӯшонанд.

Барои ошкор намудани захираҳои беҳтар намудани ҳолати молиявии корхона, мумкин аст таҳлили маркетингӣ оиди омӯхтани талабот ва пешниҳодот, бозори фурӯш ва ғайраҳо ёри калон расонад.

Яке аз самтҳои асосӣ ва нисбатан қатъии беҳдошти молиявии корхона ин дарёфти захираҳои дохилӣ аз рӯи зиёд намудани ғоидаи корхона ва ноил гаштан ба қори безарарӣ аз ҳисоби нисбатан пурра истифодабарии иқтидорҳои истеҳсолии корхона, баланд бардоштани сифат ва рақобатпазирии маҳсулот, паст кардани арзиши аслии он, оқилона истифодабарии захираҳои моддӣ, меҳнатӣ ва молиявӣ мебошад.

Диққати асосиро ба масъалаҳои эҳтиёткорона истифодабарии захираҳо, омӯхтан ва ҷорӣ намудани таҷрибаи пешқадам оиди амалӣ кардани речаи сарфақорӣ, ҳавасмандқунии моддию маънавии қормандон барои сарфаи захираҳо ва қам қардани хароҷотҳои ғайриистеҳсолӣ ва талаф додан лозим аст.

Боби . 3. Баҳисобгири дар қорхонаҳои муфлисшаванда

3.1 . Баҳисобгирӣ дар давраи мушоҳида

1. Барои ташкили ғайрифаъолияти муносиби баҳисобгирии муҳосиботӣ мавҷуд аст. Истифодаи қоидаҳои баҳисобгирии муҳосиботи бояд эътимодноқӣ ва пуррагӣ маълумоти молиявиро барои истифодабарандагони манфиатдор таъмин намояд.

Ташкили баҳисобгирии муҳосиботи дар қорхонаҳои муфлисшаванда барои ҳамаи иштирокдорони мушкилоти муайянро ба миён меоварад. Чи тавре ки маълум аст, раванди хоҷагидорӣ дар қорхонаҳо муттасил мебошад. Дар шароитҳои муфлисшавӣ раванди истеҳсолот хусусияти даври дорад ва дар шароитҳои баамаловарда маъсала чи тавр бурдани баҳисобгирии муҳосиботи ба миён меояд.

Батанзимдарори меъёри баҳисобгирии амалиётҳои муфлисшавӣ, ки ба

маросимҳои муфлисшавӣ алоқаманданд, дар замони ҳозира вучуд надоранд. Хусусиятҳои хоси бурдани баҳисобгирии муҳосиботи, ки ҳодисаҳои ғавқулода тақозо менамоянд, дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бари муфлисшавӣ" муайян карда шудаанд. Бурдани баҳисобгирии муҳосиботи дар даври маросимҳои муфлисшавӣ ба зиммаи идорақунандагон (роҳбарони) рақами (арбитражи), ки (вақолати ташкилотҳои) идорақунӣ корхонаи қарздорро иҷро меқунанд, гузошта шудааст.

Дар даври бурдани маросимҳои мушоҳида дар корхонаи қарздор бисёр хароҷоте пайдо мешаванд, ки ба ғавқолияти хоҷагӣ таалуқ надоранд. Ба таркиби ин хароҷотҳо дохил мешаванд:

- хароҷот бари гузаронидан ва даъват кардани маҷлиси аввалини кредиторон;

- хароҷот бари хабардор кардани кредиторон оид ба шурӯи тафтиш дар бари муфлисшавӣ;

- подоши хизмати иҷроқунандаи рақами (арбетижи);

- дар асоси қарори суди рақами хароҷот бари нигоҳдорӣ;

- хароҷоти суди

- хароҷоти бари гузаронидани экспертиза;

- хароҷот бари оп кардани эълон оид ба ғурӯш;

- хароҷот бари ғурӯхтан;

- хароҷот бари нарҳгузорӣ амвол ва ғайра.

Набудани меъерӣ асоси баҳисобгирии амалиётҳои муфлисшави корхона масъалаи баҳисобгирии хароҷот ба муфлисшавии корхона ба арзиши аслии маҳсулот (корҳо, хизматҳо) дохил кардани онҳо ва дуруст ҳисобқуни андозҳо ба миён меояд. Мувофиқи Низомнома оид ба баҳисобгирии муҳосиботи "Хароҷоти ташкилот" вобаста ба хусусият шароитҳои баамал баробари ба самти ғавқолияти ташкилот ба ду ғурӯх ҷудо карда мешавад:

- хароҷот бари намудҳои муқаррари ғавқолият;

- дигар хароҷот.

Хароҷоти марбут ба маросими муфлисшавӣ ва дигар хароҷот таалуқ

доранд, вале онҳоро мустақиман ба арзиши асли маҳсулот (корҳо, хизматҳо) дохил кардан мумкин нест.

Аз сабаби он ки онҳо арзиши маҳсулот, корҳо, хизматҳо) -ро зиёд намеkunанд, онҳоро дар ҳисоби алоҳида -"хароҷоти марбут ба маросимҳои муфлисшавӣ" дохил кардан ба мақсад мувофиқ аст. Барои он вобаста ба намудҳои хароҷот ва манбаҳои пушонидани онҳо зерҳисобҳои алоҳида мумкин аст.

Дар қисмати дебити ин ҳисоби маблағи хароҷоти аз қисми ҳисобҳои пулӣ, ҳисоббарориҳо бо қарздорон ва инъикос карда мешавад.

Дар раванди бурдани маросимҳо хароҷоти марбут ба баррасии парванда оид ба муфлисшави ва хароҷоти суди пайдо мешавад.

Мувофиқи Кодекси мурағиҳои арбитражи ба таркиби хароҷоти суди дохил меkunанд:

- маблағи пулҳои ки ба экспертҳо шоҳидон тарҷумонҳо пардохта мешаванд;

- хароҷоти (марбут ба) гузаронидани санҷиш далелҳо дар ҷой;

- хароҷот барои пардохти ҳақи хизмати ҳимоятгарон (адвакатҳо) ва дигар шахсоне ки ёрии ҳуқуқи расонидаанд (намояндагон).

- дигар хароҷоти кардаи шахсоне, ки дар қори ба парвандаи баррасишаванда дар суди арбитражи иштирок кардаанд.

Мувофиқи моддаи 42 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи муфлисшави" ба таркиби хароҷот аз рӯй парванда оид ба муфлисшавӣ дохил мешаванд:

- хароҷот барои пардохти бочи давлатӣ;

- хароҷот барои чоп кардани маълумот дар васоити ахбори оммавӣ;

- хароҷот барои ҳақи хизмати роҳбари арбитражи ва шахсоне, ки роҳбари арбитраж барои таъмин намудани фаъолияти худ ҷалб кардааст.

Ҳангоми ба суди арбитражи муроҷиат кардан қорхона бояд бочи давлатиро пардохт кунад. Вай дар таркиби дигар хароҷот ба ҳисоб гирифта ва дар ҳисоби " дигар даромадҳо ва дар хароҷот" гузаронида мешавад. Тартиби пардохт ва ҳаҷми бочи давлатӣ дар Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон

муқаррар карда шудаанд. Ҳаҷми боҷ аз нарх ва хусусияти хатар вобастааст.

Дар баҳисобгирии муҳосиботи хароҷот оид ба боҷи давлатиро ба тарзи зайл инъикос мекунанд:

Боҷи давлатӣ ба буҷети пардохтшаванда ҳисоб карда шуд.

Қисмати дебити ҳисоби "Хароҷот аз рӯи боҷи давлатӣ», зерҳисоби 2 "дигар хароҷот";

қисмати кредити ҳисоби «Ҳисобҳо барои пардохти адозҳо ва хароҷотҳо».

Боҷи давлати ба буҷет гузаронида шуд

Қисмати дебити ҳисоби «Ҳисобҳо барои пардохти адозҳо ва хароҷотҳо»

Қисми кредити «Воситаҳои пули дар бонк».

Боҷи давлати пештар ҳисоб кардашуда ҳангоми пас гаштани аризаи даъвои бо қайди ислоҳ аз ҳисоб бароварда мешавад.

Дар асосӣ қарори суди арбитражи маблағи боҷи давлати ба кредитор ё кредитороне, ки даъвоҳои худро ба қарздор мутаҳид кардаанд, пардохта шуд: Дебити ҳисоби «Ҳисобҳо барои пардохти боҷи давлатӣ»;

Кредит ҳисоби "Дигар даромадҳо ва хароҷот"; Ҳисоби ёрирасони 1 "Дигар даромадҳо ", дар ҳолати аз 100 зиёд будани шумораи кредиторони қарздор ё онро муайян карда натавонистан, маълумоти марбут ба оғози ҳар кадом расмияти муфлисшави, ки нисбати ба қарздор ба кор бурда мешавад низ бояд ҳамин чоп карда шаванд.

Маълумоти чопшуда бояд реқвизитҳои зеринро дошта бошад:

- Номи қарздор ва суроғи он;
- Номи суди арбитражӣ, ки санади судиро қабул кардааст;
- Санаи қабул кардани санади суди ва дастури ба номи маросимҳои воридшудаи муфлисшавии қарздор;
- Ному насаби роҳбари арбитражи тасдиқшуда, суроға барои ба вай фиристодани муросило.
- Номи ташкилоти худтанзимкунандаи дахлдор ва суроғи он;

- Санаи машварати суди оянда дар бораи баррасии парванда оид ба муфлисшавӣ, ки суди арбитражи дар ҳолатҳои пешбиниамудаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муфлисшавӣ» муқарар кардааст.

Дар баҳисобгирии муҳосиботи ташкилот қоидаҳои зерин пешбини карда шудааст.

Пешпардохт барои чоп кардани эълон дар бораи чори кардани расмиятҳои мушоҳида гузаронида шуд.

Дебети ҳисоби «Ҳисобҳо барои пардохти чопи эълон (60)» (10800, 22010, 22041)

Кредити ҳисоби «Воситаҳои пулӣ дар банк»

Харочот барои чопи эълон дар рӯзи чоп шудани нашрия аз ҳисоб бароварда шудаанд.

Қисмати дебети ҳисоби «Харочоти чопи эълон дар нашрия»

Қисмати кредити ҳисоби "Ҳисобҳо барои пардохти чопи эълон»;

Андоз аз арзиши иловашуда ҳисоб карда шуд

Қисмати дебети ҳисоби «Харочоти андози арзиши иловашуда» ;

Қисмати кредити ҳисоби «Ҳисобҳо барои пардохти Андози арзиши иловашуда»

Дар асоси борхати гирифта андоз аз арзиши иловашуда нигоҳ дошта шуд:

Қисмати дебети ҳисоби "Ҳисобҳо барои пардохти андози арзиши иловашуда»

Қисмати кредити ҳисоби "Ҳисобҳо барои пардохти Андози арзиши иловашуда».

Баробари чори кардани расмиятҳои аз ҷумлаи аъзои ташкилоти худидоракуни роҳбари арбитражи таъйин карда мешавад. Барои бурдани маросимҳо ба роҳбар барои иҷро кардани ваколатҳояш ҳар моҳ ҳақи хизмат дода мешавад.

Дар баҳисобгирии муҳосиботи пардохт ҳақи хизмат ба тариқи зайл ба ҳисоб гирифта мешавад:

Ҳақи хизмати рохбари мувақати ҳисоб карда шуд.

Қисмати дебити ҳисоби 26 (10735, 55300) "Хароҷоти умумихоҷогӣ;
Музди меҳнати кормандон:

Қисмати кредити ҳисоби 76 (10550,10590,11820)"Ҳисоббаробари бо қарздорон ва қарзхоҳони гуногун; Музди меҳнат барои пардохти ҳақи хизмати рохбарони мувақати пардохта шуд.

Қисмати дебити ҳисоби 76 (10550, 10590, 11820)"Музди меҳнат барои пардохт:

Қисмати кредити ҳисоби 50 (10110, 10120) "Ҳазина".Воситаҳои пули дар ҳазина хароҷоти марбут ба ҳисобкунӣ ва пардохти ҳақи хизмати мутахассисон ба сабтҳои зерин инъикос карда мешаванд:

Музди меҳнати кормандони штатии ҳадамоти ҳуқуқии ташкилот ҳисоб карда шуд.

Қисмати дебити ҳисоби 26 (10735, 55300) "Хароҷоти Музди меҳнат кормандони маъмурӣ»;

Қисмати кредити ҳисоби ба кормандон аз рӯи пардохти музди меҳнат;
Аз рӯи санади иҷроиши хизматрасониҳои ҳуқуқӣ қабул карда шуд.

Қисмати дебити ҳисоби 26 (10735, 55300) "Хароҷоти умумихоҷагӣ";

Қисмати кредити ҳисоби 60 (10800, 22010, 22041) "Ҳисоббаробариҳо бо тахвилгарон ва паймонкарон";

Андоз аз арзиши иловашуда ҳисоб карда шуд.

Қисмати дебити ҳисоби 19 (10720, 10730) "Андоз барои арзиши иловашуда аз рӯи дороиҳои харидори шуда"; Андозҳои иловашуда мавқуфгӯт.
Қисмати кредити ҳисоби Ҳисобҳо барои пардохт

3.2. Баҳисобгири дар давраи солимосозии молияви

Мувофиқи моддаи 87 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи муфлисшавӣ" бо мақсади пешгири намудани муфлисшавии ташкилот муассисони қарздор, соҳибмулкони (қарздор) мақомоти, ҳокимияти иҷроӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, мақомоти худидоракунии маҳалли барқарор кардани

қобилият пардохти қарздор равонашударо қарзхоҳон ё дигар шахсон дар асоси қарордод бо қарздор қабул карда метавонанд.

Дар давраи маросимҳои муфлисшави ба корхонаи қарздор бо мақсади беҳтар намудани ҳолати молиявии расонидан мумкин аст. Онро метавонанд соҳибмулк сони корхона муассисони (иштирокдорон)-и шахси ҳуқуқи то лаҳзаи ба суди арбитражи додани ариза дар бораи муфлис эътироф кардани қарздор, расонида метавонанд.

Кумаки молиявиро ба тарзҳои зерин расондан мумкин аст.

- дар намуди кумаки молиявии гашта дода шаванда- кредитҳо ва қарзҳо (фойзнок, бе фойза);

- дар намуди кумаки молиявии бебозгашт-ройгон воридшавии дороиҳо;

- бо роҳи қабул кардани қарор оид ба баробариш ва чойгиркунии вомбарго, векселҳо

- бо роҳи қабул кардани қарор оид ба зиёд кардани сармояи молиявӣ (баланд бардоштани арзиши асли сахмияҳо ё барориши иловагии сахмияҳо);

- бо роҳи гирифтани кумаки давлати.

Тарзи нисбати сода ва арзони барасмиятдарории амалиётҳо ва андозбанди додани кумаки молияви ба корхонаи қарздор дар намуди қарзҳои фойзнок ва бефойз мебошад.

Тартиби додан ва пардохт намудани қарзҳоро қонунҳо ва шартномаҳо объектҳои қарздеҳи, шарт ва тартиби додани қарз, муҳлати пардохт намудани он, меёри фойзҳо, тартиби пардохти онҳо, ҳуқуқ ва маъсулиятҳои тарафҳо, шаклҳои таъмини мутақобилаи уҳдадорихо, номгӯй ва даврати пешниҳод намудани ҳуҷжатҳои дахлдор ва ғайраро нишон медиҳанд.

Амалиётҳои (марбут) гирифтани ва пардохтани қарзҳо бо истифода аз ҳисобҳои қарзҳои кӯтоҳмуддат ба ҳисоб гирифта мешаванд.

-Дар баҳисобгирии муҳосиботи сабтҳои зерин карда мешаванд:

1 Қарз гирифта шуд:

Қисмати дебити ҳисобҳои 50 (10110, 10120) "Воситаҳои пули дар ҳазина"; 51 (10240) "Суратҳисобҳо"; воситаҳои пули дар бораи хароҷоти

кутоҳмуддат

қисми кредити ҳисоби 66 (10590) "Ҳисоббаробариҳо аз рӯй кредитҳо ва қарзҳои қўтоҳмуҳлат"; 67 (10590) "Ҳисоббаробариҳо аз рӯй кредитҳо ва қарзҳои дарозмуҳлат", Маблағи қарз баргардонида шуд:

Қисмати дебити ҳисобҳои "Ҳисоббаробариҳо аз рӯй кредитҳои қарзҳои қўтоҳмуҳлат"; "Ҳисоббаробариҳо аз рӯй қарзҳои дарозмуҳлат";

Қисмати кредити ҳисобҳои 50 (10110, 10120) "Ҳазина"; 51 (10210, 10240) "Суратҳисобҳо":

Ҷойҳои қарзҳои дар шартнома пешбини шуда пардохта шуд:

Қисмати дебити ҳисобҳои 84 (33200) "Ҷоидаи тақсимиашуда (зарари напушонида) 99 "Ҷойдаҳо ва зарарҳо";

Қисмати кредити ҳисобҳои 66 (10590) "Ҳисоббаробариҳо аз рӯй кредитҳо ва қарзҳои қўтоҳмуддат"; 67 (10590) Ҳисоббаробариҳо аз рӯй кредитҳо ва қарзҳои дарозмуҳлат";

Аз рӯй аризаи хатти (огоҳнома ё замима ба шартномаи қарз) қарзгиранда қарздиҳанда воситаҳои пулиро барои фиристода метавонад.

Дар баҳисобгири сабтҳои зерин қарда мешаванд:

Қарзи тахвилгар аз ҳисоби гирифтани кредитҳо ва қарзҳо пардохта шуд:

Қисмати дебити ҳисоб 60 (10800, 22010) "Дигар ҳисобҳо барои пардохт ва паймонқарон";

Қисмати кредити ҳисоби 66 (10590) "Ҳисоббаробариҳо аз рӯй кредитҳо ва қарзҳои қўтоҳмуҳлат"; 67 (10590) "Ҳисоббаробариҳо аз рӯй кредитҳо ва қарзҳои дарозмуҳлат".

Қарзҳои фармоишгарон барои пеш пардохтҳои аз он гирифташуда пардохта шуд:

Қисмати дебити ҳисоби 62 (10410, 10420) "Ҳисоббаробариҳо аз рӯй кредитҳо ва қарзҳои қўтоҳмуддат"; 67 (10590) "Ҳисоббаробариҳо аз рӯй кредитҳо ва қарзҳои дарозмуҳлат";

Қарзҳо дар назди бучетӣ оид ба андозҳо ва хароҷоти аз ҳисоби кредити ва қарзҳои гирифташуда (бе гузарандан ба суратҳисобҳои ташкилоти

қарзгиранда) пардохт шуд:

Қисмати дебити ҳисоби 68 (10530, 10540) "Ҳисоббаробарихо аз рӯй андозҳо ва хароҷотҳо";

Қисмати кредити ҳисобҳои 66 "Ҳисоббаробарихо аз рӯй кредитҳо ва қарзҳои қутоҳмуҳлат"; 67 (10590) "Ҳисоббаробарихо аз рӯй кредитҳо ва қарзҳои дарозмуҳлат".

Қорхонаи қарздор қарзҳои қутоҳмуҳлат ва дарозмуҳлатро бо роҳи барориш ва фуруши сахмияҳо, вомбаргҳо ва дигар уҳдадорихои қарзи гирифта мешаванд:

Фуруши қоғазҳои қиматдор дар баҳисобгири муҳосиботи ба тариқи зайл инъикос қарда мешавад:

Қисмати кредити ҳисобҳои 50 (10110, 10120) «Ҳазина», 51 (10210, 10240) "Суратҳисобҳо";

Қисмати кредити ҳисоби 66 (10590) "Ҳисоббаробарихо аз рӯй кредитҳо ва қарзҳои қутоҳмуҳлат"; 67 (10590) "Ҳисоббаробарихо аз рӯй кредитҳо ва қарзҳои дарозмуҳлат".

Қоғазҳои қиматдор бо нарх аз арзиши ибтидоияшон зиёд фурухта шудаанд ва фарқи байни арзиши ибтидоӣ ва нархи фуруш инъикос қарда мешавад:

Қисмати дебити ҳисобҳои 50 (10110, 10120) "Ҳазина" 51 (10210, 10240) "Суратҳисобҳо";

Қисмати кредити ҳисоби 21 (10732) "Даромадҳои давраҳои оянда".

Фарқи байни арзиши фуруш ва арзиши ибтидоӣ ҳар моҳ аз ҳисоб бароварда мешавд:

Қисмати дебити ҳисоби 31 (11830) "Даромадҳои давраҳои оянда";

Қисмати кредити ҳисоби 90 (22110) ("Дигар даромадҳо ва хароҷот", зерҳисоби 1 Дигар даромадҳо".

Файзҳои ҳарсолаи вомбаргҳо ҳисоб қарда шуданд:

Қисмати дебити ҳисоби 31 (11830) "Ҳароҷоти давраҳои оянда"; Ҳароҷотҳои дарозмуҳлат мавқум гузошта шуда;

Қисмати кредити ҳисоби 67 (10590) "Ҳисоббарориҳо аз рӯи кредитҳо ва қарзҳои дароз мудат". Қарзҳои дарозмуддат.

Ғоизои гирифтаи қарздиҳандагон дигар даромадҳо мебошанд ва аз онҳо андоз ғойда ва андоз арзиши илова шуда гирифта мешаванд. Ҳисобкунӣ андоз аз арзиши илова шуда аз рӯи ғоизо дар қисмати дебити ҳисоби 21 (10732) «Дигар даромадҳо ва хароҷот» ва қисмати кредити ҳисоби 68 (10530, 10540) "Ҳисоббаробориҳо аз рӯи андозҳо ва хароҷотҳо" инъикос карда мешаванд.

Дар ташкилотҳои қарздиҳанда содироти ва воридоти воситаҳои пули аз рӯи шартномаи қарз дар баҳисобгири ин тарз саб карда мешаванд;

Маблағи қарз ба ташкилоти қарзгиранда додашуда инъикос карда шуд

Қисмати дебити ҳисоби 58 (10140, 10300) "Маблағгузарониҳои молиявӣ";

Қисмати кредити ҳисобҳои 50 (10110, 10120) "Ҳозина"; 51 (10210, 10240) "Суратҳисобро".

Ғоизо аз рӯи шартномаи қарз ҳисоб карда шудаанд:

Қисмати дебити ҳисоби 76 (10550, 10590, 11820) "Ҳисоббаробориҳо бо қарздорони кӯтоҳмудат ва қарзхоҳони гуногун";

Қисмати кредити ҳисоби "Дигар даромадҳо ва хароҷот". Андоз аз арзиши иловашудаи аз рӯи ғоизо ҳисоб карда шуд:

Қисмати дебити ҳисоби "Дигар даромадҳо ва хароҷот". Қисмати кредити ҳисоби "Ҳисоббаробориҳо аз рӯи андозҳо ва хароҷотҳо. Қарзҳо аз рӯи сар шудани муҳлати пардох инъикос карда шуд:

Қисмати дебити ҳисоби "Ҳисоббаробориҳо бо қарздорон ва қарзҳои гуногун»;

Қисмати кредити ҳисоби "Дигар маблағҳои кӯтоҳмудат ва дарозмуддат;

Маблағи қарз бо ғоизо баргардонида шуда инъикос карда шуд.

Қисмати дебити ҳисоби "Суратҳисобҳо";

Қисмати кредити ҳисоби "Ҳисоббаробориҳо бо қарздорон ва қарзҳои

гуногун. Фоизи барои пардохт;

Ба қарздор қарзҳои низ кўмаки молияви расонида метавонад дар ин ҳолат қарздор ё дигар шахсе ба манфиати шахсе, ки кўмаки молияви расонад, ба худ уҳдадори гирифта мешавад. Дар ин маврид вай моддаи 818 Кодекси гражданиро, ки дар он навоариҳои қарзгири пешбини шудаанд, ба асос мегирад.

Мувофиқи моддаи 414 Кодекси Граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон" уҳдадори бо қарордоди тарафҳо оид ба иваз намудани уҳдадори аввали баини онҳо мавҷуд буда бо дигар уҳдадори баини ҳамин шахсон, ки предмет ё тарзи дигари иҷроишро (навоари) дар назар дорад, қатъ карда мешавад". яъне мувофиқи қарордоди тарафҳо қарзро, ки байни қарздор ва қарздор қарорхон аз рӯи шартномаи хариду фурӯш тахвӣ, иҷора ва ғайра пайдо шудааст, бо уҳдадориҳои қарзи иваз намудан мумкин аст.

Аз гуфтаҳо боло бармеояд, ки шартномаҳои қаблан басташуда ҳисобида пардохтшуда ҳисобида мушавад, вале аз шартнома қарз қарзи нав пайдо мешавад.

Чунин вазъиятро ба уҳдадориҳои марбут ба қуброн намудани зарарҳои ба ҳаёт ва саломати расида, пардохт нафақаҳо дахл надоранд. Навоари қарз дар баҳисобгирии муҳосиботи ба тарзи зайл инъикос карда мешавад;

Қисмати дебити ҳисобҳои 60 (10800, 22010) "Ҳисоббаробариҳо бо тахвилгарон ва паймонкорон" 76 (10550, 10590) "Ҳисоббаробариҳо бо қарздорон ва қарзхонони гуногун; Дигар ҳисобҳо барои пардохт.

Қисмати кредити ҳисобҳои 66 (10590) "Ҳисоббаробариҳо аз рӯи кредитҳо ва қарзҳои қутоҳмуҳлат", 67 (10590) "Ҳисоббаробариҳо аз рӯи кредитҳо ва қарзҳои дарозмуҳлат".

Воридшавии масолах аз рӯи шартномаи қарзро дар баҳисобгирии муҳосиботи ин тавр сабт мекунад; Масолах аз рӯи шартномаи қарз гирифта шуданд: Қисмати дебити ҳисоби 10 (10720) «Масолах»;

Қисмати кредити ҳисобҳои 66 (10590) "Ҳисоббаробариҳо аз рӯи кредитҳо ва қарзҳои қутоҳмуҳлат", 66 (10590) "Ҳисоббаробариҳо аз рӯи

кредитҳо ва қарзҳои дарозмуҳлат". Ғоизҳо аз рӯи шартномаи қарз ҳисоб карда шуданд: Қисмати дебити ҳисоби "Дигар хароҷотҳо". Қисмати кредити ҳисобҳои 66' (10590)' Ҳисоббаробариҳо аз рӯи кредитҳо ва қарзҳои қутоҳмуҳлат ", 67 (10590) "Ҳисоббаробариҳо аз рӯи кредитҳои ва қарзҳои дарозмуҳлат". Қарз баргардонида шуд

Қисмати дебити ҳисобҳои 66 (10590)" Ҳисоббаробариҳо аз рӯи кредитҳо ва қарзҳои қутоҳмуҳлат" 67 (10732) "Ҳисоббаробариҳо аз рӯи кредитҳо ва қарзҳои дарозмуҳлат";

Қисмати кредити ҳисоби 10 (10720) "Масолах"

Ҳангоми батаъхир андохтани қарз ва пардохти ғоизҳои қарз нисбати қарзгиранда муҷозоти ҷаримавино ба қор мебаранд, ки дар таркиби дигар хароҷоти қарздор инъикос карда мешаванд

Ташкилоти қарзгирифта мувофиқи қарордоди тарафҳо мешаванд ба ивази қарз барои (вексел)диҳад;

Дар баҳисобгири амалиётҳо ин тавр инъикос карда мешаванд;

Қарз гирифта шуд.

Қисмати дебите ҳисоби 51 (10210, 10240)"Суратҳисобҳо";

Қисмати кредити ҳисоби 66 (10732) "Ҳисоббаробариҳо аз рӯи кредитҳо ва қарзҳои қутоҳмуҳлат";

Додани вексел инъикос карда шуд.

Қисмати дебити "Таъмин намудани уҳдадориҳо ва пардохтҳои додашуда".

ғоизи вексилҳо инъинос карда шудааст.

Қисмати дебити ҳисоби 31 (11830) "Хароҷоти давраҳои оянда";

Қисмати кредити ҳисоби 66 (10732) "ҳисоббаробариҳо аз рӯи кредитҳо ва қарзҳои қутоҳмуҳлат".

Маблағи хароҷот аз рӯи қарз инъикос карда шудааст.

Қисмати дебити ҳисоби "Дигар даромадҳо ва хароҷотҳо"; зерҳисоби 2 "дигар хароҷот" Қисмати кредити ҳисоби 31 (11830) Хароҷоти давраҳои оянда".

Вексел пардохта шудааст: Қисмати дебети ҳисоби 66 (10732) " Ҳисоббаробариҳо аз рӯи кредитҳо ва қарзҳои кӯтоҳмуҳлат; "Қисмати ҳисоби 51 (10210, 10240) " Суратҳисобҳо".

Ҷоизи венсел пардохта шудааст: Қисмати дебети ҳисоби 66' «Ҳисоббаробариҳо аз рӯи кредитҳо ва қарзҳои кӯтоҳмуҳлат»; Қисмати кредити ҳисобҳои 51 (10210, 10240) "Суратҳисобҳо" . Вексели пардохтшута аз ҳисоби бароварда шудааст: Қисмати кредити ҳисоби "Таъмин намудани уҳдадорӣ ва пардохтҳои додасиҷа". Яке аз манбаъҳои солимсозии молиявии корхонаи қардор зиёд қардани сармояи оинномавии мебошад. Ҳангоми қабул намудани чунин қарор, бо мақсади зиёд қардани сармояи қардор, ташкилот бояд оинномаи ташкилотро аз нав аз қайд гузаронад. Ин раванди дуру дароз буда, хароҷоти иловагиро талаб мекунад, вале агар ташкилот нақшаи хуб таҳияшудаи аз вазъияти бурҳони баромадан дошта бошад ва муассисонро бовар кунонда тавонад, ки дар оянда фойда ба даст меорад, метавонад самарабахш бошад.

Ташкилоти қардор ҳуқуқ дорад, ки барои солимсозии молиявии корхонаро намудани талаботи қарзхоҳон барориши иловагии ҳама гуна қоғазҳоро ба роҳ монад. Бо қарори раёсат на бештар аз се маротиба зиёд қардани сармояи оинномавии ҷамъияти саҳҳомии иҷозат дода мешаванд. дар ҳаҷми зиёдтар тағйир додани сармояи оинномавиро маҷлиси саҳҳадорон ҳал мекунад.

Сармояи оинномавии ҷамъияти саҳҳомии қушодаро аз ҳисоби саҳҳҳои иштирокдорон зиёд қардан мумкин аст. Дар ин маврид таносуби саҳҳҳои иловагии иштирокдоран ба таносуби арзиши ибтидоии саҳҳҳо монанд аст. Баъди қабул намудани қарор дар бораи зиёд қардани сармояи оинномавии иштирокдоран бояд дар давоми ду моҳ саҳҳҳои иловагиро гузаранд. Маҷлис на дертар аз як моҳи баъди гузаштани муҳлати саҳҳгузори бояд онро натиҷагирӣ кунад ва тағйироти ба оиннома дохил қардашударо тасдиқ намояд.

Зиёдкунии сармояи оинномавии дар баҳисобгирӣ бо сабтҳои зерин инъикос қарда мешаванд:

Маблағи сармои оинномави зиёд карда шуд.

Қисмати дебити ҳисоби 75 (10590, 10600) "Ҳисоббаробариҳо бо муассисаҳо"; Қисмати кредити ҳисоби "Пардохти иловагии сармоя"

Сармои оинномавии ҷамъияти аз ҳисоби ҷойгиркунии сахмияҳои иловагӣ зиёд карда шуд.

Қисмати дебити ҳисоби 51 (10210, 10240) "Суротҳисобҳо"

Қисмати кредити ҳисоби 75 (10590, 10600) "Ҳисоббаробариҳо бо муассисаи".

Ба корхонаи қарздор ҳамагуна шахсони ба маблағгузори он манфиатдор дар намуди дороиҳои ройгон додашуда кўмаки молияви расонида мешаванд.

Дороиҳои ройгон гирифташуда аз рӯи арзишиҳои бозори дар санаи дар ҳисобгири қабул намудани он баҳо дода ба таркиби дигар даромадҳо дохил карда мешаванд.

Дар баҳисобгири сабтҳои зерин пешбини шудаанд:

Арзиши бозории воситаҳои асосии ройгон гирифташуда инъикос карда шуд.

Қисмати дебити ҳисоби 80 ((33200) "Маблағгузори ба дороиҳои ғайригардон";

Қисмати кредити ҳисоби "Даромадҳои давраҳои оянда".

Воситаҳои асоси ба истифода дода шудаанд. Қисмати дебити ҳисоби 01,, Воситаҳои асосӣ";

Қисмати кредити ҳисоби 08 (11010,11070,11020) "Маблағгузори ба дороиҳои ғайригардон".

Амортизатсия ҳисоб карда шуд.

Қисмати дебити ҳисоби 20 (10730) "Истеҳсолоти асосӣ"; 25 (10735) "Хароҷоти умумиистеҳсоли"; 26 (55300) "Хароҷоти умумихоҷагӣ".

Қисмати кредити ҳисоби 02 (11110,11180) "Амортизатсия воситаҳои асосӣ".

Як қисми арзиши воситаҳои асоси ройгон гирифташуда, ки ба дигар хароҷот дохил карда шуд.

Қисмати дебити ҳисоби "Дигар даромадҳо ва харочот", зерҳисоби 1 «Дигар даромадҳо»;

Масолехи ройгон гирифташуда аз рӯи арзиши бозори инъикос карда шуданд.

Қисмати дебити ҳисоби 10 (10720) "Масолех";

Қисмати кредити ҳисоби "Давраҳои давраи оянда".

Арзиши ҳисобии барои истехсоли масолех аз ҳисоби баровардашуда инъикос карда шуд.

Қисмати дебити ҳисоби 20 (10730) "истехсолоти асосӣ";

Қисмати кредити ҳисоби 10 (10720) "Масолех"

Маблағи ба арзиши барои истехсоли масолех аз ҳисоб баровардашуда баробар ба дигар даромадҳо гузаронида шуд.

Қисмати дебити ҳисоби "Даромадҳои давраи оянда";

Қисмати кредити ҳисоби 31 (11830) "Дигар даромадҳо ва харочот" зерҳисоб 1 «Дигар даромадҳо».

Кўмаки давлати мувофиқи Низомномаи оид ба баҳисобгирии муҳосиботи "Баҳисобгирии кўмак давлатӣ" (санди4) дар намуди субвенсияҳо ёриҳои модди, қарзҳои буҷетӣ (ба истиснои қарзҳои андозӣ, батаъхирандозӣ ва муҳлатдиҳӣ барои пардохти андозҳо, пардохтҳо ва дигар уҳдадорӣҳо), аз он ҷумла додани захираҳои ғайри пули (Қиётаҳои замин, захираҳои табиӣ ва дигар амвол) ва дигар шаклҳо дода мешавад.

Манбаҳои маблағгузори мақсаднок пулчудоқуни аз буҷетҳои давлатӣ, минтақавӣ ё маҳалли мебошанд.

Барои мақсадҳои баҳисобгирии муҳосиботи маблағҳои буҷетӣ ҷудо карда мешаванд ба:

- воситаҳои барои маблағгузори хароҷоти асосӣ ба харид, сохтумон ё бо дигар роҳ ба даст овардани дароихи маблағгузори хароҷоти ҷорӣ .

Воридшавии воситаҳоро дар қисмати кредити ва дебити ҳисоб - хароҷот инъикос мекунанд.

Баҳисобгирии аналитикӣ аз рӯи тайиноти воситаҳои мақсаднок ва аз

нуктаи назари манъбаҳои воридшави бурда мешавад.

Дар баҳисобгирии муҳосиботи амалиётҳои марбут ба расонидани кўмаки давлати ин тавр инъикос карда мешаванд:

Қарзҳо аз рӯи воситаҳои мақсадноки буҷетӣ инъикос карда шуданд.

Қисмати дебити ҳисоби 76 (10550, 10590, 11820) "Ҳисоббаробариҳо бо қарздорон ва қарзхоҳони гуногун. Қисмати кредити ҳисоби 68 (10530, 10540) "Маблағгузориҳои мақсаднок" ба буҷетӣ воридшуданд.

Қисмати дебити ҳисобҳои 51 (10210, 10240) "Суратҳисоб"; 55 (10210, 10220) "Ҳисобҳои махсус дар банкҳо" 08 (11010, 11070, 11020) Маблағгузориба дороиҳои ғайригардон", 10 (10720) " Масолах " ва ғайра.

Қисмати кредити ҳисоби 76 (10550, 10590, 11820) «Ҳисоббаробариҳо бо қарздорон ва қарзхоҳони гуногун". Воситаҳои буҷетӣ барои маблағгузори харч карда шудаанд. Қисмати дебити ҳисоби " Маблағгузориҳои мақсаднок»;

Хулоса

1. Муфлисшавӣ падидае мебошад, ки дар худ моҳияти муносибатҳои бозоргонӣ ниҳон аст, ки ҳамеша бо номуайянии натиҷаҳои ниҳони фаъолияти соҳибкорӣ тавъаманд, яъне хатари эҳтимолии хисорат низ доим мавҷуд аст. Хисоратҳо метавонанд дар ҳар кадоме аз марҳилаҳои бозтавлид, аз харид ва таъмини ашёи хом, мавод, сохтаҳои такмилкунанда сар карда то истехсол ва фурӯши маҳсули тайёр, зухур намоянд. Боиси гирифтори хисорат шудан низ сабабҳои мухталиф метавонанд бошанд: қудрати пардохтро надоштани масрафкунанда, ба иҷро нарасидани уҳдадорихои дар қарордодҳо пешбинишудаи ирсолдорандагони ашёи хом ва мавод, таъхири тўлони пардохти ҳисобҳо барои маҳсули ирсолшуда, тавлиди маҳсулоти

бесифат бо сабабҳои гуногун, бесалоҳиятии ашхоси идоракунанда ва ғайра ваҳоказо. Муфлисшави - ин қатъ намудани фаъолияти хочагидори бо надоштани имкониятҳои молиявии барқароркунии қобилияти пардохтпазири дар асоси тартиби қонунгузориҳои амалкунанда муайян карда мешаванд, мебошад.

2. Иқтисоди бозоргонӣ, ки дар давоми даҳсолаву садсолаҳои зиёд асоси инкишофи кишварҳои ғарбӣ мебошад, низоми муайяни назорат, ташхис ва то ҳадди имкон ҳимояти корхонаҳоро аз шикасти кулӣ ё ба ибораи дигар, низоми муфлисшавӣ ва ҳифзи корхонаҳоро таҳия намуда ва ба вучуд овардааст.

3. Муфлисшавии субъекти хочагидорӣ мумкин аст: - «бадбахтӣ», бо айби худ не, балки дар натиҷаи ҳолатҳои ғайричашмдошт (офати табиӣ, ҳолатҳои ҷангӣ, нооромии сиёсӣ, бӯҳрон, пастравии истехсолот, муфлисшавии қарздорҳо ва дигар омилҳои берунӣ);

- «бардурӯғ» (боғараз) дар натиҷаи дидаву доништа пинҳон кардани амволи худӣ бо мақсади халос шудан аз пардохти қарзҳо;

- «беаҳтиётӣ» дар натиҷаи қорҳои бесамар, амалӣ кардани амалиётҳои хавфнок.

4. Институти муфлисшавӣ ду масъаларо ҳал менамояд:

○ Якум, қарздорро, ки талаботи қарздеҳонро қонеъ карда наметавонад аз қарздеҳон ҳимоя менамояд;

○ Дуюм, манфиати ҳар як қарздеҳро аз ҳаракати ғайриқонунии қарздор ва дигар қарздеҳон ҳимоя менамояд, ҳамзамон мавҷудияти амволро ва тақсимои дурусти онҳоро байни қарздеҳон таъмин менамояд.

5. Ташакулёбии иқтисодияти бозори объективона пайдоиш ва инкишофи механизмҳои, ки чараёни истехсолотро танзим менамояд, фурӯш ва истеъмоли маҳсулот ва хизматҳо асоснок менамояд. Расидан ба инфраструктураи беҳтарини истехсоли, ки бо талабот ва қобилияти пардохтпазирии субъекти фаъолияти иқтисодӣ мувофиқат намуда, бо талаботҳои бозори миллӣ ва дар

айни замон ҳолатҳои тамоюли бозорӣ татбиқ карда мешавад. Нобаробарии рушди иқтисодиёт бо вазъи бӯҳрони тавсиф ёфта ва бартаарафкунии он бо ёрии механизми муфлисшави мумкин аст.

6. Яке аз сабаби қобилияти пардох надоштани ин баҳои нодурусти роҳбарияти корхона ин суръат ва роҳҳои тараққиёти он мебошад. Мавҷуд набудани фаъолияти стратегии корхона, ки ба натиҷаи кӯтоҳмуддат нигаронида шуда, дар сатҳи лозими надонистани вазъи бозор, мотиватсияи сусти меҳнаткашон, сатҳи пасти таҳасусмандии кормандон, мавҷуд набудани идоракунии тараққиёти ҳозиразамони идоракунии харочот, сатҳи пасти масъулияти роҳбарияти корхона дар назди таъсискунандагон барои оқибатҳои қарорҳои қабул шуда ба пайдоиши масъалаҳои молияви оварда мерасонад.

7. Сабабҳои умумии қобилияти нопардохтии субъекти аз инҳо иборатанд:

- Ҳолатҳои, ки ба пастшавии сатҳи даромад ё пешгузари афзоиши ӯҳдадорихо;

- Пастшавии талабот ба маҳсулот, бо сабаби пастшавии қобилияти пардохтии талаботи истеъмолкунандагон, сифати қонеънакунанда ё нархи баланд;

- Напардохтани истеъмокунандагон, ки бо қобилияти пардохт надоштани шарикон вобаста аст;

- Маҳдудиятҳои оиди даромадан ба бозори фурӯш аз ҳисоби маънкуниҳо, квотикунонӣ, маҳдудияти гумрукӣ ва гайраҳо.

- Нарасидани воситаҳои худӣ ва маблағгузори нақардани ташкилотҳои қарзӣ;

8. Сабабҳои асосии пайдоиши вазъи бӯҳронӣ бо ақидаи иқтисодчӣ В.Р.Банка инҳоянд :

1. таъсири омилҳои берунаи муҳити макро (макросреды), ки аз фаъолияти корхона вобаста нест ё ин, ки корхона ба он на он қадар таъсир расонида метавонад – мисол, номукаммалии молиявӣ, пулӣ, қарзӣ, низоми андозӣ, базаи ислоҳоти иқтисодии меъёрӣ ва қонунӣ, сатҳи баланди беқурбшавӣ;

2. идоракунии камсамари омилҳои дохилии муҳитимикрои (микросреды) корхона;

3. истифодабарии стратегияе, ки ба омилҳои берунаи (макросреды) муҳитимакрои мувофиқат намекунад;

4. тақсимои балансии (чудо кардани) механизми иқтисодии такрористехсолоти сармоияи корхона.

9. Солимагардонии вазъи молиявии корхона ҳамчун ҷузъи таркибии зери назорат қарор додани ҳолатҳои бӯҳронӣ ва муфлисшавӣ дар назар мегирад, ки интиҳоби ҳадафманди воситаҳои аз ҷама самарабахтари стратегӣ ва тактики барои мавридҳои мушаххас ва корхонаҳои мушаххас зарур, ба амал бароварда шавад. Омӯзиши таҷрибаи бартаарафсозии ҳолатҳои бӯҳронӣ дар бисёре аз корхонаҳо имконият медиҳад, ки баъзе тадбирҳои умумӣ ва ҳатмӣ барои ҳар кадом корхона муратаб сохта шавад, ки бар асоси онҳо мумкин аст ду навъ тактикаи нисбатан инкишофёфтaro фарқ кард.

10. Ба корхонаҳое, ки муфлис эътироф шудааст якҷанд муҷозот (ҷазо) истифода бурда мешавад:

- аз навташқилдиҳии фаъолияти истеҳсолӣ - молиявӣ;

- барҳамдиҳӣ бо фурӯши амвол;

- созишномаи ошӣ (сулҳ) байни қарздорон ва соҳибони корхона роҳҳои мушаххаси баромадан аз бӯҳрони молиявӣ аз сабабҳои муфлисшавии он вобастагӣ дорад. Азбаски аксарияти корхонаҳо бо айби бесамари сиёсати давлатӣ муфлис мешаванд, бинобар ҳамин яке аз роҳҳои беҳдошти молиявии корхона бояд дастгирии давлатии субъектҳои хоҷагидорӣ муфлисшуда бошад. Аммо аз сабаби камчиниҳои буҷаи давлатӣ ба ин ёрдам умед бастанӣ ҷамаи корхонаҳо ғайриимкон аст.

11. Яке аз роҳҳои пешгирии муфлисшавии корхонаҳои саҳҳомӣ - кам ё пурра даст кашидан аз пардохти дивиденди саҳҳмияҳо, ба шарте, ки саҳҳомонро ба воқеияти барномаи беҳдошти молиявӣ ва дар оянда баланд бардоштани пардохти дивидендҳоро бовар қунонида тавонад.

Яке аз усулҳои самараноки аз нав кардани базаи моддӣ - техникий корхона лизинг мебошад, ки якбора пардохти амволи ба иҷора гирифташударо талаб намекунад. Истифодабарии хӯрдашавии бошитоб аз рӯи амалиётҳои лизингӣ имконият медиҳад, ки ҳарчӣ тезтар таҷҳизотҳо аз нав ва мусаллаҳшавии техникий истехсолотро ба роҳ монад.

12. Мувофиқи Низомнома оид ба баҳисобгирии муҳосиботи "Харочоти ташкилот" вобаста ба хусусият шароитҳои баамал баробари ба самти фаъолияти ташкилот ба ду гурӯҳ ҷудо карда мешавад:

- харочот барои намудҳои муқаррари фаъолият;
- дигар харочот.

Харочоти марбут ба маросими муфлисшавӣ ва дигар харочот таалукдоранд, вале онҳоро мустақиман ба арзиши асли маҳсулот (корҳо, хизматҳо) дохил кардан мумкин нест.

Аз сабаби он ки онҳо арзиши маҳсулот, корҳо, хизматҳо) -ро зиёд намекунанд, онҳоро дар ҳисоби алоҳида -"харочоти марбут ба маросимҳои муфлисшавӣ" дохил кардан ба мақсад мувофиқ аст. Барои он вобаста ба намудҳои харочот ва манбаъҳои пушонидани онҳо зерҳисобҳои алоҳида мумкин аст.

13. Ташкилоти қарздор ҳуқуқ дорад, ки барои солимосозии молиявии корхонаро намудани талаботи қарзхоҳон барориши иловагии ҳама гуна қоғазҳоро ба роҳ монад. Бо қарори раёсат на бештар аз се маротиба зиёд кардани сармояи оинномавии ҷамъияти саҳҳомии иҷозат дода мешаванд. дар ҳаҷми зиёдтар тағйир додани сармояи оинномавиро маҷлиси саҳмадорон ҳал мекунад.

14. Сармояи оинномавии ҷамъияти саҳҳомии кушодаро аз ҳисоби саҳмҳои иштирокдорон зиёд кардан мумкин аст. Дар ин маврид таносуби саҳмҳои иловагии иштирокдоран ба таносуби арзиши ибтидоии саҳмҳо монанд аст. Баъди қабул намудани қарор дар бораи зиёд кардани сармояи оинномавии иштирокдоран бояд дар давоми ду моҳ саҳмҳои иловагиро гузаранд. Маҷлис на дертар аз як моҳи баъди гузаштани муҳлати саҳмгузори бояд онро натиҷагири кунад ва тағйироти ба оиннома дохил кардашударо тасдиқ намояд.

Адабиёт

1. Қонуни ҚТ «Дар бораи муфлисшавӣ» аз 8 декабри соли 2003-юм.№ 46.
2. Қонуни ҚТ « Дар бораи баҳисобгирии муҳосиби ва ҳисоботи молиявӣ», 2011.
3. Александрова К.И. «Реорганизация. Ликвидация.Банкротство.» Лугати кўтоҳкарда шудаи соҳибкор.-СПб.: Питер.2005г.
4. Бойкина С.Г. «Учет и анализ банкротств».Учебное пособие. Москва.: 2009г. (с. 3-13).
5. Балдин К.В., Белугина В.В., Галдицкая С.Н. Предряев И.И. «Банкротство предприятия: анализ, учет и прогнозирование: Учебное пособие. Москва – 2007год.

6. Федорова Г.В. «Учет и анализ банкротств». Учебное пособие. Москва.: 2006г. (с.11-15).
7. Э.М.Короткова. Антикризисное управление: Учебник. – 2-е изд., доп. под. ред. проф. Москва – 2005. (с.17)
8. Анализ финансовой отчетности: Учебное пособие /Под ред. О.В.Ефримовой, М.В.Мельник, Москва – 2004.
9. Федорова Г.В. «Учет и анализ банкротства». Москва – 2007 год.
10. «Банкротство индивидуального предпринимателя». Проект развития коммерческого права АРД /Чекки. ЮСАИД. Душанбе.
11. Комилов С.Ч., Низомова Т.Д. «Иқтисоди корхона. Душанбе, 2001. сол.